

37. заседание

Вторникъ, 27 януарий 1925 година

(Открито отъ председателя д-ръ Т. Кулевъ, въ 16 ч. 35 м.)

Председателъ: (Звъни) Моля г. секретаря да провърши делото на присъстваващитъ г. г. народни представители.

Секретарь д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. ст.): (Прочита списъка. Отъ заседанието сж отсъствували следнитъ народни представители: Ангеловъ Йорданъ, Ангеловъ Ставъ, Атанасовъ Никола, Балтовъ Никола, Бозвелиевъ Константинъ, Бояджиевъ Стефанъ, Бурмовъ Никола, Буревъ Атанасъ, Ганевъ Венелинъ, Ганчевъ Йорданъ, Георгиевъ Кимонъ, Господиновъ Христо П., Данаиловъ Георги, Димитровъ Стойко, Домузчиевъ Василъ, Дончевъ Георги, Драгановъ Пънто, Дяковъ д-ръ Цвѣтанъ, Желѣзковъ Петъръ, Ивановъ Пани, Йлиевъ Иванъ, Кабакичевъ Христо, Кръстевъ Захари, Маждраковъ Тодоръ, Максимовъ д-ръ Никола, Мангървъ Димитъръ, Мариновъ Владиславъ, Милановъ д-ръ Кънчо, Миновъ Петъръ, Молловъ Владимиръ, Недѣлковъ Лачо, Парасковъ Василъ, Петровъ Койчо, Пулешковъ Цвѣтанъ, Пълдаревъ Костадинъ, Симеоновъ Иванъ, Славовъ Крумъ, Стойковъ Таско, Стойчевъ Пендо, Стопчевъ Любомиръ, Табаковъ Димитъръ, Такевъ д-ръ Владимиръ, Тодоровъ Грую, Тодоровъ Илия, Урумовъ Апостолъ, Фаденхехтъ д-ръ Йосифъ, Хаджиевъ Никола, Христовъ Методи, Чакъровъ Стефанъ, Чернокоговъ Георги, Чолаковъ Стефанъ и Яновъ Димитъръ)

Председателъ: (Звъни) Г. г. народни представители! Присъствуватъ 110 души. Значи имаме нужното число, споредъ правилникъ, присъстващи за откриване на заседанието.

Обявявамъ заседанието за открито.

Преди да пристъпимъ къмъ дневния редъ, имамъ да ви направя нѣкои съобщения, на първо мѣсто относно отпуснитъ, които съмъ далъ на нѣкои народни представители по важни домашни причини, а именно:

- На г. Койчо Петровъ — 1 день;
- На г. Никола Алексиевъ — 3 дни;
- На г. Ангелъ Вълчевъ — 3 дни;
- На г. Бончо Тотковъ — 3 дни;
- На г. Петъръ Миновъ — 4 дни;
- На г. Йосифъ Робевъ — 3 дни;
- На г. д-ръ Никола Чирпанлиевъ — 3 дни;
- На г. Стефанъ Бояджиевъ — 3 дни;
- На г. д-ръ Кънчо Милановъ — 9 дни;
- На г. Иванъ Горбановъ — 2 дни;
- На г. д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ — 15 дни;
- На г. Христо Господиновъ П. — 4 дни;
- На г. Никола Балтовъ — 1 день, и
- На г. Прокопи Йоловъ — 3 дни.

Г. г. народни представители! Народноиятъ представителъ г. Костадинъ Пълдаревъ, който се е ползувалъ досега съ 26 дни отпускъ, моли да му се разреши още 40 дни отпускъ по болестъ. Представилъ е медицинско свидетелство, отъ което се вижда, че той страда отъ болестта „инфлуенца“ и досега още всеѣка вечеръ температурата му се повишава на 38°. Ония отъ васъ, които сж съгласни да му се разреши исканиятъ отпускъ, моля, да влигнатъ рѣка. Болницество, Събрането приема.

Г. г. народни представители! Въ бюрото на Народноиятъ събрание е посѣжило искане отъ прокурора или Софийския окръженъ съдъ за разрешаване даването подъ съдъ на бившитъ министри Марко Турлаковъ и Александъръ Оббовъ за престѣпление по чл. 431 отъ наказателния законъ.

Това искане ще бъде препратено въ комисията по Министерството на правосъдието, за да даде мнение по искането на г. прокурора.

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ: първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение

на закона за Централната кооперативна банка — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Хрелопановъ.

И. Хрелопановъ (д. ст.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Дебатитъ, които се развиха по законопроекта за Централната кооперативна банка, се държаха на една доста завидна висота. Това трѣбва да се констатира тукъ, защото прави приятно впечатление фактътъ, че при дебатирането на чисто стопански въпроси народнитъ представители могатъ да намѣрятъ въ себе си достатъчно куражъ и много сили за да се издигнатъ надъ своитъ партийни разбирания и да се обединятъ, или поне да се стремятъ да се обединятъ въ името на стопански и културни мѣроприятия.

Ако азъ вземамъ думата сега, правя го за това, защото, споредъ моятъ разбираня, въ развилитъ се досега дебати, макаръ да се зачекнаха много сериозни и принципи въпроси, останаха незасегнати нѣкои области. Може-би това, което азъ ще кажа при разглеждането на една отъ тѣзи незасегнати области, да се намѣри, че е въ противоречие съ констатацията, която току-що направихъ. Може да ми се каже: Вие намирате, че дебатитъ досега се държаха на една голѣма висота, че не водѣха съ една надпартийностъ, а сега, засѣгайки разбиранята на известни обществено-политически течения въ нашата страна по кооперативнитъ въпроси, понижавате нивото на дебатитъ.

Г. г. народни представители! За мене не е достатъчно при разглеждането на законопроекта да се изказватъ само пожелания и да се изтъква това, което се иска. Необходимо е да се види какво е фактическото положение днесъ, какви сж фактитъ и отъ тѣхъ да може да направимъ по-нататъкъ нашитъ заключения и да излъземъ съ мѣроприятия. Тазн наша длъжностъ става още по-наложителна, следъ като чухме да се твърди, че кооперативта, като нова форма на стопанска деятельность, е не само средството за подобренето икономическото положение на широкитъ народни маси, не само средството за подобренето на моралнитъ качества и достойнства на широкитъ народни маси, но и нѣщо повече — че тя е и голѣмиятъ инструментъ, голѣмиятъ лостъ, чрезъ който обществата ще искатъ да вървятъ по пътя на преобразуването. Всички деятели, всички ратници на кооперативното движение, искайки до догонятъ и да вървятъ заедно съ голѣмитъ идеолози на това становище, за преобразуването на обществото чрезъ кооперацията, трѣбва да иматъ предъ ума си следното нѣщо. Докато капитализмътъ, като стопанска форма, е създаденъ отъ самия икономически животъ, докато за неговото настаняване въ производството не сж работили обществени деятели — той е настаненъ тамъ по силата на икономическото развитие — създването на кооперацията е станало по обратния пътъ: или имаме идея на голѣми обществени и деятели изъ областта на кооператизма, които съ своитъ проповѣди, съ своитъ лични примѣри и организационна деятельность посочиха, че действително чрезъ кооперацията би могло да се проследва едно икономическо повдигане и преобразуване на производството. Този фактъ нѣма да се оспори съ никого. Азъ не искамъ да се спирамъ на подробноститъ за създаването и развитието на кооперативната идея. Щомъ е тѣй, номъ кооперативната идея се е зародила и се тласка, се движи отъ общественитъ деятели на първо мѣсто, отговорността на тѣзи обществени деятели за развитието на кооперативното дѣло е много голѣма.

Кооперативното движение въ България не е създадено, не е насадено, бихъ казалъ азъ, така, както може

да се помисли на първо време. У насъ, въ България, има естествени стопански условия, които съ подтикнали общественитѣ дейци, сторонници на кооператизма, да образуватъ кооперативни сдружения. И първитѣ кооперации, които ги имаме въ Русенско, съ продукция на една практика тогава на земледѣлскитѣ каси да издаватъ тъй нареченитѣ солидарни записи: нѣколко души отъ едно село или малкъ градъ взематъ пари въ заемъ общо и следъ туй общо се издѣлжаватъ. Тази нужда да се организиратъ хората за кредитъ помежду си, подчертана въ солидарнитѣ записи, даде най-добра почва за развитие на кооперативното движение въ областта на кредита. Въ Карнобатско наблюдаваме други примѣри. Тамъ за изкупуването на голѣми парцели земя се събиратъ нѣколко селяни, подписватъ солидаренъ записъ, купуватъ голѣми парцели земя и я разпредѣлятъ помежду си. Тамъ също така се дава възможностъ на нѣколко души, съединени въ едно, да иматъ задруженостъ при набавянето на недвижимѣ имотѣ. По такъвъ начинъ виждаме кооперации, основани въ Русенско отъ г. Кърджиевъ, сегашенъ директоръ на Дирекцията за трудовитѣ земледѣлски стопанства. Първата кооперация, така се говори, е била основана отъ г. Влайковъ въ с. Мирково. Въ всѣки случай тѣзи конкретни условия въ страната дадоха възможностъ на общественитѣ деятели-кооператори въ страната, преценявайки ги, схващайки ги добре, да могатъ съ своята деятелностъ въ скоро време не само да проагитиратъ кооперативното движение, но и да разпространятъ твърде много принципитѣ на кооператизма и да създадатъ маса кооперации въ нашата страна.

Г. г. народни представители! Така, въ началото на 1901—1902 г. въ България вече имаме доста кооперативни сдружения. Едва въ 1907 г. се повдигна идеята за образуването на единъ съюзъ на кооперативнитѣ сдружения въ нашата страна и се образува тогава тъй наречениятъ Главенъ съюзъ на кооперациитѣ въ България. Този Главенъ съюзъ на кооперациитѣ въ България си бѣше поставилъ задачи чисто морални. Той не кредитираше, не извършваше нито общи доставки, нито продажби; съ стопанска дейностъ той не се занимаваше. Тогава земледѣлскитѣ кооперации се кредитираха отъ Българската земледѣлска банка. Вследствие на появилитѣ се недоразумѣния между Българската земледѣлска банка и Главния съюзъ на кооперациитѣ, поради партийни различия, бихъ казалъ, въ този съюзъ, на конгреса въ Пловдивъ, той се раздѣли на две и се образува така наречениятъ Централенъ съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации. Така просъществуваха двата съюза. Въ 1911 г. се създаде Централната кооперативна банка, която пое кредитирането на всички кооперации. Едва въ 1914 г. земледѣлскитѣ кооперации се обединяватъ въ Общъ съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации. Този Общъ съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации, който съществува и сега, тогава е ималъ идеята да кредитира и да извършва стопанска деятелностъ. Тогава се завежда споръ съ Централната кооперативна банка, дали тази стопанска деятелностъ трѣбва да се предостави на Общия съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации, или пъкъ трѣбва да бѣде извършвана отъ Централната кооперативна банка. Въ всѣки случай този споръ не е пречилъ на развитието на българскитѣ кооперации и тѣ съ отивали добре въ Общия съюзъ до 1920 г. Дотогава венчки дейци въ кооперативната областъ се въдушевяваха отъ голѣмитѣ принципи на кооперативното движение; тѣ сѣмѣтаха, че кооперацията трѣбва да бѣде едно безпартийно учреждение, че въ кооперацията кооператоритѣ трѣбва да се осланятъ преди всичко на своята самопомощъ, на своята взаимномощъ и чрезъ нея да преследватъ съ взаимни усилия своето стопанско преуспѣване.

Въ 1920 г. заедно съ възшеждането на утвърденето на Стамболийски, възшеждането и една нова кооперативна идея. Въ срѣдата на Земледѣлския съюзъ се зароди идеята да се създаде ново кооперативно движение и то се създаде по следуюция начинъ. Въ София се свика едно учредително събрание на земледѣлски кооператори. На това учредително събрание съ присѣтствували 27 души, които на 30 януарий 1920 г. като констатирани, че всичкитѣ инициатори били съгласни да се образува единъ централенъ кооперативенъ съюзъ подъ тѣсно рѣководство, решили и да го основатъ. Съставячъ за това единъ протоколъ съ тази дата — 30 януарий 1920 г. — въ който казватъ: „Къмъ Земледѣлския съюзъ се основава Земледѣлска съюзна кооперативна банка“. Задачитѣ на тази Земледѣлска съюзна кооперативна банка сѣ: да създава кооперативни сдружения, да ги кредитира, да извършва общи доставки и продажби на земледѣлски про-

изведения и да проагитира голѣмитѣ разбираня и идеи на кооператизма, шогюрирати, посочвани отъ тази група отъ 27 души. Г. г. народни представители! Синсътътъ на тѣзи 27 души основатели е доста интересенъ. Въ него влизатъ Александъръ Стамболийски, Александъръ Димитровъ, Александъръ Оббовъ, Райко Даскаловъ, д-ръ Илия Караджовъ и т. н. — първитѣ водители на Земледѣлския съюзъ. Уставтъ на Земледѣлската съюзна банка е зарегистриранъ презъ тази година, утвърденъ отъ окръжния съдъ и банката почнала да функционира. Г. г. народни представители! Азъ цитирамъ предъ васъ този фактъ заради туй, защото споредъ наименованието „Земледѣлска съюзна кооперативна банка“ всѣки отъ насъ бѣ теглилъ заключение, че щомъ като се образува съюзъ на кооперациитѣ, кооперативенъ съюзъ, трѣбва значи да има вече създадени други кооперации, които да се организиратъ въ този съюзъ. Тукъ нищо подобно — събиратъ се 27 човѣка и образуватъ кооперативна съюзна земледѣлска банка. Споредъ чл. 2 отъ устава, въ тази банка могатъ да бѣдатъ приемани еднолични и колективни членове. Споредъ чл. 15 на устава, едноличенъ членъ може да бѣде всѣки, който е членъ на Българския земледѣлски народенъ съюзъ и който на заявлението, съ което ше поиска да бѣде приетъ за членъ на Съюзната банка, ше има завѣрката на съответната дружба, че последната го удостоверява да бѣде членъ на Земледѣлската синдикална централа.

Ц. Братановъ (с. д): Точното наименование е: Синдикална централа при Българския земледѣлски народенъ съюзъ.

И. Хрелопановъ (д. ст): Споредъ устава на Земледѣлската съюзна банка, г. г. народни представители, би трѣбвало да се развие една широка стопанска дейностъ и за това се събира дѣловъ капиталъ. Дѣловиятъ капиталъ е събиранъ съвършено произволно. Основателитѣ, за да занаятъ своитѣ права, сѣ внесли по 1,000, по 2,000, по 3,000 л. на човѣкъ. Следъ това се напечатватъ дѣлове за Съюзната централна кооперативна банкъ по 1,000 л. и по 500 л., ако се не лъжа. Тия дѣлове се изпращатъ на венчки народни представители, на венчки околийски началници и окръжни управители въ страната, за да бѣдатъ разпродадени. Голѣма частъ отъ тѣхъ се разпродаватъ. Вследствие на това, тази кооперативна банка, която дружбаниитѣ създадоха на 30 януарий 1920 г., се явява съ едно граматно количество еднолични членове, разпръснати по цялата страна, които не могатъ да се събератъ на събрание, и затова се въвежда системата на пълномощията, които ги взематъ пакъ тия 27 души, и въ същностъ Земледѣлската кооперативна банка продължава да функционира съ тия 27 души основатели, които отъ самото начало създадоха устава на Земледѣлската съюзна кооперативна банка.

И. Горбановъ (д. ст): Значи домашна работа.

М. Деляновъ (з): Отъ 500 души конгресъ имаше.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Кажете, какъ е сволонрала банката. Това се гледа.

И. Хрелопановъ (д. ст): Тѣкмо това ше ви кажа. Презъ 1922 г. г. Караджовъ, заедно съ неговитѣ съподвижници, се намираще на апогея на своето кооперативно съзнание, ако мога така да кажа, и той се явяваше изразителъ на тази именно кооперативна идеология, за която азъ досега говорихъ предъ васъ.

Презъ 1922 г. се изработва, г. г. народни представители, новъ законопроектъ за Българската земледѣлска банка. Следъ като земледѣлската Камара въ началото на 1921 г. измѣни закона за Земледѣлската банка, презъ 1922 г. се констатира, че този законъ не задоволява вече нуждитѣ и за това трѣбвало да се измѣни. И понеже тия измѣнения сѣ характерни за кооперативното движение и сѣ много интересни, азъ ше си позволя да спра вашето внимание върху тѣхъ за нѣколко минути. Г. Илия Караджовъ въ съзнанието на голѣмата роля, която трѣбва да играе, въ еписанието „Земледѣлски кооператоръ“, на 25 ноември 1922 г. помѣства статия, въ която за мотото се поставя следующиятъ изразъ: „Нашиятъ кооперативенъ идеалъ е една всеотпадна земледѣлска кооперация въ едно село, единъ всеотпаденъ земледѣлски синдикатъ въ единъ районъ и една синдикална централа въ страната“ и въ скобки поставено „решение на върховния съюзенъ съ-

ветъ“. Това е идеалът на г. Караджовъ и той пише статия по този поводъ. Въ изпълнение на този идеалъ, както казахъ, се замисля изменението на закона за Земледѣлската банка. Въ този законопроектъ, печатанъ пакъ въ „Земледѣлски кооператоръ“ между другото се казва следното: „Въ едно населено мѣсто може да се допусне съществуването само на една всеотнасна земледѣлска кооперация“. По-нататъкъ: „Комисия съставена отъ синдикалната централа и отъ Българската народна и Земледѣлска банки определя въ кой икономически районъ може да се допусне учредяването на земледѣлски синдикатъ, къде трѣбва да има синдикатъ“. По-нататъкъ: „Това задължително обединение трѣбва да става въ срокъ отъ една година. Районнитѣ земледѣлски синдикати обхващатъ по-право всички земледѣлски кооперации въ районитѣ си и отдѣлни индивидуални членове въ нѣкои села, където нѣма учредени земледѣлски кооперации“. По-нататъкъ се създаватъ постановления, които принудително ще заличатъ всички кооперации, които не бѣха искали да се подчинятъ. Наредъ съ този законопроектъ, земледѣлската парламентарна група съставя законопроектъ за изменението на закона за кооперативнитѣ сдружения. Все въ хармония съ тия идеи и разбираня за кооперацията, за нейното развитие, въ този законопроектъ се казва, че се допуска съществуването само на една всеотнасна земледѣлска кооперация въ едно населено мѣсто, централизираща въ себе си кредитъ, потребление, обща продажба, производство, застраховка и пр. Споредъ чл. 78 отъ този законопроектъ всички районни земледѣлски синдикати учредяватъ една земледѣлска синдикална централа съ всеотнасни задачи, членуването, въ които е задължително. Въ страната може да съществува само една земледѣлска синдикална централа.

Г. г. народни представители! Когато този законопроектъ се е приготвявалъ, действително е ставала една еволюция въ кооперативнитѣ разбираня на дружбански съюзъ, но тази еволюция не е онака, която посочи г. Караджовъ. Еволюцията е въ туй, че наименованието на Земледѣлската съюзна банка презъ 1922 г. се променява съ още две думи — „синдикална централа“, а въ отношенията си спрямо другитѣ лица тази банка, за по-крайно, започва да се нарича Земледѣлска синдикална централа. Съ приготвенния законопроектъ за Земледѣлската банка и съ приготвенния законопроектъ за кооперативнитѣ сдружения вече е ясно, какво се преследваше на времето. Преследваше се туй, което желаеха 27-тѣ основатели членове на Земледѣлската синдикална централа.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Г. Влайковъ, който подписа протокола за обединението на Общия съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации съ Синдикалната централа, ще ви каже . . .

И. Хрелопановъ (д. ст): Това е свършено другъ въпросъ.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Същиятъ въпросъ е.

И. Хрелопановъ (д. ст): Г. Караджовъ! Недейте да говорите така, защото този протоколъ е подписанъ не тогава, за когато азъ говоря. Г. Влайковъ може да вземе думата и Васъ ще опровергае, нѣма да опровергае мене. Туй, което цитирамъ азъ, не можете да опровергаете по никакъвъ начинъ. Презъ 1922 г. искахте да ликвидирате кооперативното движение въ страната на вашата Земледѣлска синдикална централа. Това не можете да опровергате.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Фактътъ, че ние водимъ преговори за обединение Общия съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации съ Синдикалната централа показва, че ние не сме мисляли лошо.

И. Хрелопановъ (д. ст): Г. г. народни представители! Г. Караджовъ не би могълъ да изличи това, което е написано въ този законопроектъ, който носи неговия подписъ — законопроектътъ има вносители и първото име е д-ръ Илия Караджовъ. Последниятъ членъ на този законопроектъ гласи: „Кооперативни сдружения, които сж основани и функционираатъ преди създаването на настоящия законъ, трѣбва най-късно до 6 месеца следъ влизането на закона въ сила да изменятъ уставитѣ си въ смисъла на настоящия законъ и да съобщятъ за това по указания въ същия законъ начинъ на надлежния окръженъ съдъ“.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Защото искахме да въведемъ единство и централизация, а не хаосъ.

И. Хрелопановъ (д. ст): Съ неправомернитѣ това се ликвидира било по постановление на съда, било по искане на Българската земледѣлска и Българската народна банки“. Ясно е, г. г. народни представители, че единиятъ прокаранъ този законъ за кооперативнитѣ сдружения, трѣбваше всички кооперации въ страната да бждатъ подчинени единствено на Земледѣлската синдикална централа въ София. Азъ нарочно се спрѣхъ на нейното основаване, за да посоча предъ васъ, че Съюзната земледѣлска банка не е никаква кооперация. Съюзъ на кооперации, споредъ закона за кооперативнитѣ сдружения, може да се образува само за да обединява отдѣлни кооперации, но вие не можете да образувате съюзъ, който да обединява въ себе си отдѣлни лица, принадлежащи на Българския земледѣлски народенъ съюзъ.

Но не е само това, г. г. народни представители. Азъ искамъ сега да премина на по-нататъшната дейностъ на Синдикалната централа. Синдикалната централа е започнала да основава земледѣлски синдикати. Наименованието „земледѣлски синдикати“ е взето по всѣка въроятностъ отъ името на кооперативитѣ въ Франция, където има много синдикати, но за голѣмо съжаление францускитѣ кооперативни синдикати далечъ не сж кооперативнитѣ дружбански синдикати. Взето е само името имъ. Какъ се създадоха земледѣлскитѣ синдикати? Вие ще си спомните, че презъ 1920/1921 г. „Народния магазинъ“ изпълняваше тогава една много важна функция въ държавното управление. Трѣбваше да бждатъ раздадени безъ пари много ценни материали, задигнати отъ военния арсеналъ. Безспорно е, че „Народниятъ магазинъ“ за тази си посредническа дейностъ трѣбваше да има органи. Отъ начало органи на „Народния магазинъ“ бѣха дружбитѣ. Види се, че неудобно е било дружбитѣ да боравятъ съ пари, за туй се препоръчва при всѣка дружба да се направи земледѣлски синдикатъ, който ще поеме по-нататъкъ раздаването на тия материали и определянето на кои лица ще се даватъ тѣзи материали, които се взематъ отъ държавния воененъ арсеналъ. Г. г. народни представители! Азъ не казвамъ, че изключително този стопански мотивъ е послужилъ за образуването на земледѣлскитѣ синдикати.

М. Деляновъ (з): Бждете добросъвестенъ и кажете истинския мотивъ, защото най-добре Вие знаете истинския мотивъ. Ако не кажете, азъ ще се принуда да Ви анострофирамъ и да го кажа.

И. Хрелопановъ (д. ст): Азъ казвамъ, че това не е единствения мотивъ, г. Деляновъ.

М. Деляновъ (з): Това не е никакъвъ мотивъ, това е лъжа. Земледѣлскитѣ синдикати, които имаха за целъ да изтикатъ отъ пазаря всичкитѣ житари, за да могатъ тѣ да служатъ като пласатори на зърненитѣ произведения, бѣха почнали да се създаватъ, когато изпъкна въпросътъ за раздаването на нѣкои материали отъ военния арсеналъ. Понеже „Народниятъ магазинъ“ бѣше вземалъ тия материали, той си послужилъ съ свои представителства при тѣзи синдикати. Това е истината.

И. Хрелопановъ (д. ст): Г. Мичо Деляновъ страда отъ голѣма прибързаностъ. Азъ щѣхъ да кажа, че вториятъ мотивъ, . . .

М. Деляновъ (з): И единствениятъ.

И. Хрелопановъ (д. ст): . . . за да бждатъ създадени земледѣлски синдикати, е този, който посочи той, но този мотивъ иде въ последствие. Въ 1920 г., когато се създадоха първитѣ синдикати, нѣмаше Консорциумътъ. Консорциумътъ е отъ по-последна дата. Вие, г. Деляновъ, по-добре знаете, че когато бѣха формирани синдикатитѣ, тогава се замисли какъ да се монополизира износътъ на зърненитѣ храни и то да се монополизира не отъ кооперативитѣ, не за българскитѣ производители, но да се монополизира за отнѣзи 27 души основатели на синдикалната централа, които на 30 януарий 1920 г. създадоха нейния уставъ.

М. Деляновъ (з): Разгърнете смѣткитѣ на всички земледѣлски синдикати и вие ще видите какъ раздаваха печалби на производителитѣ. Само Русенскиятъ синди-

катъ е раздалъ повече отъ 5 милиона лева печалби на земледѣлцитѣ. Вѣрно е, че следъ 9 юний синдикатитѣ умрѣха, но тѣ умрѣха защото искаха да умъртвятъ житаритѣ въ страната.

Н. Топаловъ (д. сг): И до днесъ не сж раздадени отъ синдикатитѣ печалбитѣ на производителитѣ.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че по-добре бихме могли да се разберемъ съ г. Дилиановъ, ако си служимъ не съ общи думи, а отъ отчета на Земледѣлската банка за 1922 г. видимъ, какво обединява въ себе си Земледѣлската синдикална централа. Азъ имамъ парѣжа отчета на Земледѣлската банка за 1922 г., когато, както казахъ, г. Караджовъ и неговитѣ другари се намираха въ апогея на своето кооперативно съзнание. Какво обединяваше въ 1922 г. Синдикалната централа? Вечко 82 колективни члена.

М. Дилиановъ (з): Това сж районнитѣ синдикати. Страната е раздѣлена на толкова производителни райони. И нашето разбиране е, че въ веѣки производителни районъ може да съществува само единъ земледѣлски синдикатъ. Заради това нѣмаше повече.

Председателъ: (Силно звѣни) Г. Дилиановъ! Моля Ви, престанете съ Вашитѣ прекъсвания.

И. Хрелопановъ (д. сг): Азъ знаа, че Ви боли, г. Дилиановъ, и когато излѣзохъ на тази трибуна, азъ знаехъ, че ще намѣря Вашето противодействие и неодобренето на г. Караджова и вашитѣ другари, но моята съвестъ ми налагаше да говоря.

М. Дилиановъ (з): Нашето противодействие ли? Нашето съдействие ще намѣрите въ кооперативното дѣло, но вие го рушите и затуй намирате нашето противодействие.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Отъ тия 82 кооперативни членове, които се наричатъ районни синдикати, 42 синдикати сж градеки. Мишнето на дружбашитѣ е, че тия синдикати, бидейки въ градоветѣ . . .

М. Дилиановъ (з): Членоветѣ имъ сж селяни. Азъ ще ви донеса списѣка имъ, за да видите, че е така.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Отъ тѣзи 42 земледѣлски синдикати, находящи се въ градоветѣ, . . .

М. Дилиановъ (з): Пѣма да ги туримъ на „Черни връхъ“ я!

И. Хрелопановъ (д. сг): . . . азъ бихъ любоществувалъ г. Караджовъ и г. Дилиановъ да ми посочатъ кой е обединявалъ кооперации, които се намиратъ въ селата? Това не сж обединяващи мѣстни съюзи . . .

Д-ръ И. Караджовъ (з): Искате ли факти?

И. Хрелопановъ (д. сг): Кажете.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Поповскиятъ синдикатъ обединява 27 селски кооперации производителни, кредитни и пр.; Горно-Орѣховскиятъ синдикатъ „Орачъ“ — 22 кооперации; Ломскиятъ синдикатъ — 20 кооперации; Хасковскиятъ синдикатъ — 4 кооперации съ 3.500 селски производители. Повече отъ 200 хиляди члена сж организирани въ тия синдикати.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Повече отъ тѣзи синдикати не сж кооперативни съюзи, които да обединяватъ въ себе си селски кооперации. Това сж кооперативни сдружавания, само на име кооперативни, защото тѣ се състоятъ само отъ индивидуални членове, които далечъ не сж извършвали кооперативни сдѣлки и кооперативна деятельность. (Пререкания между народния представител Минчо Дилиановъ и говориститѣ)

Председателъ: (Звѣни) Моля, тишина, г-де! Оставете оратора да говори.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Шумътъ, който вдигатъ сега г. г. дружбашитѣ, е още едно

голямо доказателство, че думитѣ, които говоря сж много изобличителни за тѣхъ. Нека г. г. дружбашитѣ да бидатъ убедени, че азъ поне, излизайки тукъ, не съмъ дошълъ като тѣхъ да правя партизанство съ кооперативното движение въ страната. Азъ искамъ да изнеса въ Парламента тѣзи факти, за да посоча, че това, което се правѣше отъ дружбашитѣ като кооперативна политика, въ основата си е фалшиво, че то не е кооперативнѣ.

Г. г. народни представители! Споредъ отчета на Земледѣлската банка за 1923 г. (Пререкание между народнитѣ представители Минчо Дилиановъ и Петко Найденовъ)

В. Георгиевъ (д. сг): Това е обструкция, г. председателю! Трѣбва да се връзватъ тия хора.

Председателъ: (Силно звѣни) Г. Дилиановъ! Пазете повече приличие. Поради Вашитѣ постоянни прекъсвания ораторътъ ето вече 5 минути не може да продължи речта си.

А. Сталийски (д. сг): Той е сърдитъ, защото не е избранъ въ постоянното присѣствие на Земледѣлския съюзъ.

И. Горбановъ (д. сг): Да го чуятъ делегатитѣ, затова толкова прекъсва.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Когато говоримъ за районнитѣ земледѣлски синдикати, не можемъ да не се спремъ на обстоятелството, което се констатира въ отчета на Земледѣлската банка за 1923 г., а именно, че 31 земледѣлски синдикати иматъ 413 колективни членове и 13.805 индивидуални членове. Тия индивидуални членове какво правятъ въ земледѣлскитѣ синдикати, за които дружбашитѣ претендиратъ, че били обединявали кооперативни сдружения, а не отдѣлни индивидуални членове? Г. Дилиановъ нека се сърди, но нека той каже кое е вѣрното: дали туй, което е помѣстено въ този официаленъ отчетъ, или туй, което той твърди? Азъ казвамъ, че е безспорно установено съ данни, какъ районнитѣ земледѣлски синдикати не сж синдикати, които обединяватъ кооперации, но сж синдикати, които обединяватъ отдѣлни лица, нѣщо, което съзнава и г. Караджовъ, но той смѣта, че трѣбва да се поддържа това, защото се е тръгнало вече въ тоя пѣтъ.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Тѣ сж смѣсени, но тенденцията е да станатъ съюзи. Има решение да се ликвидира съ всички индивидуални членове.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Тия земледѣлски синдикати сж кредитирани презъ 1923 г. съ единъ кредитъ отъ 62.326.372 л. при собствени капитали 15.244.228 л. Г. г. народни представители! Тия цифри съставени една съ друга — собствениѣ капитали на земледѣлскитѣ синдикати и кредитътъ, който имъ е отпуснатъ отъ Земледѣлската банка — не може да не направи впечатление, че имъ е даденъ кредитъ четири пѣти повече отъ капитала, който иматъ. Азъ нѣма да влизамъ въ разбирателство на това какъ сж използвани отпуснатитѣ кредити, но установено е отъ ревизитѣ, които сж направени, че много отъ средствата на банката не сж отивали тамъ, където е трѣбвало да отидатъ. И фактътъ, че земледѣлскитѣ синдикати се кредитиратъ въ размѣръ четири пѣти повече, отколкото сж тѣхнитѣ собствени капитали, ни навежда на убеждението, че тия синдикати въ основата си пѣматъ принципитѣ на кооперативизма — чрезъ самопомощъ и чрезъ свои собствени средства и усилия, да добиватъ стопански блага — а напротивъ, че тѣ сж създадени, за да могатъ да използватъ нашироко подкрѣпата, която държавата чрезъ Земледѣлската банка дава на кооперациитѣ.

Т. Влайковъ (д. сг): По-голямата частъ отъ този кредитъ е варапентъ, г. Хрелопановъ! Отпуснано е срещу стоки.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Когато преглеждаме баланса на Земледѣлската синдикална централа, ние виждаме много интересни пера въ него. За 1922 г. има специални текущи емѣтки: фондъ „Янко Забуновъ“, фондъ „Чифчи Беглеси“.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): А-а-а!

И. Хрелопановъ (д. сг): „Чифчи-беглеси“ е вестникът на дружбашкия съюз, издаван на турски. Неговите пари са съхранявани отъ Земледѣлската синдикална централа.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Вестникът „Чифчи-беглеси“ е внесалъ паритѣ си въ Синдикалната централа. Нищо друго нѣма.

И. Хрелопановъ (д. сг): И което е още по-интересно, г. г. народни представители, то е, че въ актива на тази банка има специална текуща сметка подъ наименование: „Паметникъ на септемврийската революция“.

А. Сталийски (д. сг): И революцията е внесла капиталитѣ си вътре.

И. Хрелопановъ (д. сг): Като погледнемъ на задълженията къмъ тази банка, ще видимъ, че най-много задължения има „Народниятъ магазинъ“. Той дължи на банката 3.270.000 л., а Българскиятъ народенъ земледѣлски съюзъ дължи 1.732.000 л.

Г. г. народни представители! Въ това време, когато така се развива кооперативното движение подъ мощната подкрѣпа на Земледѣлската синдикална централа, която едва е обединявала 82 земледѣлски синдикати, които не са кооперативни сдружавания, паредъ съ Синдикалната централа е съществувалъ и Общиятъ съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации. Презъ 1922 г. Общиятъ съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации е броилъ 586 кооперативни сдружавания, които са същински кооперации, кооперации, които са имали дълъгъ животъ, които са регистрирали голѣми успѣхи. И борбата, която се водѣше тогава, за да може кооперативното движение въ страната да бѣде по-достоинствено само отъ дружбашитѣ съ тѣхната Синдикална централа, поставише на времето голѣмия въпросъ: кои общественици и кооператори трѣбва да добиетъ просторъ за дейностъ, дали тѣзи, които са около „Врабча“ съ своята Синдикална централа или всички останали кооператори въ нашата страна, които са обединени около Общия съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации съ своя извънредно голѣмъ активъ въ миналото? За дружбашитѣ този въпросъ не бѣше поставенъ. Вие си спомнете, конгреса на Общия съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации въ 1923 г., дега, въпреки проявената упоритостъ, въпреки проявената характерностъ на деятелитѣ въ този съюзъ, се почувствува едно разколебаване. Това бѣше зарадъ туй, защото и г. Караджовъ, и г. Недѣлко Атанасовъ и всички дружбашки величия се втурнаха въ конгреса и искаха непременно неговото превземане. Тогава конгресътъ бѣше приелъ една резолюция, съ която възприемаше по принципъ обединяването съ Синдикалната централа. Това стана затуй, защото друго-яче не можеше да се действа. Обяснението, което тогава г. Караджовъ и другитѣ негови приятели даваха за своята дейностъ, бѣше това: „Ние сме на властъ, ние сме голѣма партия, а нѣкъ нѣмаме кооперации. Ние сме по душа голѣми кооператори, обаче кооперативното движение се насочва и ръководи отъ други лица. Трѣбва да вземемъ кооперативното движение съ всички средства, толкозъ повече, че всички партии въ страната иматъ свое кооперативно движение. Защо най-голѣмата партия, Земледѣлскиятъ съюзъ, да не може да обедини кооперативното движение въ страната?“ Вѣрно е, г. г. народни представители, че презъ 1921 г. всички партии у насъ — съ изключение на радикалитѣ, ми се струва, и на националнлибералитѣ — кои по-малко, кои повече, проявяваха интересъ къмъ кооперативното движение не само като общественици, но и като партии: стремѣха се да създадатъ свое собствено кооперативно движение. Видни кооператори, добри познавачи на кооперативното движение, казваха, че тая кооперативна партийна дейностъ нѣма да успѣе, че тя ще пропадне. И действително, ние сме свидетели, че тя пропадна, че се провали. Изключение направиха само кооперативната централа „Напредъ“ и кооперация „Освобождение“ на комуниститѣ, но на последната знаете какво бѣше предназначението и отъ дѣ имаше тя своитѣ ресурси. Кооперативната централа „Напредъ“, поради многото деятелни кооператори въ нейната срѣда и поради тѣхния голѣмъ и упоритъ трудъ — това казвамъ за нейна честъ — можа да се развие въ една мощна централа, която върви много добре. Върви добре и затова, защото широкитѣ социалисти, макаръ че е тѣхна, не казватъ че е партийна.

Г. Пенчевъ (с. д): Не е свързана съ партията.

И. Хрелопановъ (д. сг): Да, не е свързана съ партията ви — това казвамъ и азъ. — Широкитѣ социалисти никои пътъ не са замисляли това, което дружбашитѣ мислѣха: че само тѣхното кооперативно движение трѣбва да съществува, а всички други трѣбва да бѣдатъ унищожени и подчинени на тѣхното. Това партията на широкитѣ социалисти и кооператоритѣ широки социалисти никога не са го казвали, за тѣхна честъ.

М. Дилиановъ (з): Въ този моментъ популярната банка въ Сухиндолъ, която се управлява отъ широкитѣ социалисти, изключва 90 члена, защото не са широки социалисти.

Х. Баралиевъ (с. д): Това не е вѣрно. Лѣжа е. Изключени са, защото не са се отчели. Най-енергично протестирамъ. Не те е срамъ!

М. Дилиановъ (з): Искате ли анкета?

Председателътъ: (Звъни) Моля, г. Дилиановъ!

Х. Баралиевъ (с. д): Има парична криза, и когато не са се отчели, безъ разлика на партия, са изключени.

М. Дилиановъ (з): Азъ ще ви дамъ и имената. Азъ искамъ публична анкета. (Скарване между М. Дилиановъ и Х. Баралиевъ)

Председателътъ: (Силно звъни) Моля, оставете частнитѣ разпирания настрана.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Говорейки за партийността въ кооперативното движение, естествено е г. Дилиановъ и неговитѣ приятели най-много да се безпокоятъ и нервиратъ. Но азъ трѣбва да кажа предъ васъ, г. г. народни представители, че докато болшинството кооператори въ нашата страна, които работятъ отъ години като кооператори, действително застава на базата на партийния неутралитетъ въ кооперативното движение, дружбашитѣ правятъ изключение. Вѣрно е, че дружбашкиятъ съюзъ напоследъкъ прави известно отсрѣване отъ това партийно становище, което бѣше заселъ по отношение на кооперативното движение. Г. Караджовъ каза отъ трибуната: „Щомъ като на последния конгресъ на Земледѣлската синдикална централа на 6 априлъ 1924 г. било решено отъ чл. 1 на устава, който гласи: „При Българския земледѣлски народенъ съюзъ се основава Земледѣлската синдикална централа“, да се изхвърлятъ думитѣ „При Българския земледѣлски народенъ съюзъ“, то нашето кооперативно движение престана да бѣде партийно, ние сме очистени отъ партизанството“. Г. г. народни представители! Вѣрно е, че поради събитията е трѣбвало да се малеврира, по това малевриране на г. Караджовъ и на неговитѣ другари е свършено несполучливо, защото това измѣняване на устава нищо не можеше да допринесе за измѣняването на вътрешния съставъ, на вътрешната сж-щина на Синдикалната централа и на земледѣлскитѣ синдикати. Докато съществуватъ еднолични членове, докато въ всичката дейностъ на синдикатитѣ на първо мѣсто стои партийниятъ интересъ, махването на тѣзи думи отъ устава нѣма абсолютно никакво значение. Въ устава на синдиката „Орачъ“ въ Горна-Орѣховица се казва, че неговитѣ членове трѣбва да се препоръчватъ отъ земледѣлскитѣ дружби и че синдикатътъ има синдикално знаме, което е оранжево. Същото се казва и въ устава на много синдикати въ страната. При това положение, азъ искамъ да констатирамъ, че твърдението на г. Караджовъ: „Ние сме очистени отъ партизанството“, е свършено неправдоподобно. То е неправдоподобно и затова, защото вътре въ недрага на Синдикалната централа нищо не е направено, за да може да се види, че тамъ принципитѣ на кооперативизма се разбиратъ малко по-другояче.

Г. г. народни представители! Преследването на партийността въ кооперативното движение — макаръ че тя сега се осажда отъ г. Караджовъ и е осаждена отъ всички кооперативни деятели — трѣбва да намѣри широката подкрѣпа на всички срѣди и фактори. И въ туй отношение контролата, която се упражнява било отъ банцитѣ, които кредитиратъ кооперациитѣ, било отъ окръжнитѣ съди-лица трѣбва непременно да бѣда засилена. Азъ трѣбва мимоходомъ да отбележа, че не всѣки пътъ Земледѣлската банка, когато е кредитирала кооперациитѣ, е могла да възпрепятствува кредитирането и на кооперации, които явно, по своя уставъ, не са така далечъ отъ партийното влияние. Напротивъ, кредитирали са кооперации, които са явно дружбашки, които са явно партийни.

И. Горбановъ (д. сг): Имаше писмо отъ г. Караджовъ, въ което пише да се унищожи Земледѣлската банка.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! За да може да бѣде упражняванъ по-ефикасенъ контролъ върху кооперациитѣ, азъ смѣтамъ, че трѣбва да се премахнатъ нѣкои дефекти въ нашитѣ окръжни сѣдилища. Не е имало случаи въ Народното събрание — и това не е хубаво — да се казва, че въ нашитѣ окръжни сѣдилища има дефекти при тѣхната работа. Азъ искамъ да бѣда добре разбранъ. Азъ не искамъ да кажа, че сѣдебната властъ, вмѣсвайки се въ кооперативното движение по силата на закона, не е изпълнила своето предназначение. Не. Сѣдебната властъ е изпълнявала това, което е могла да изпълни. При тази организация на окръжнитѣ сѣдилища и при тѣзи постановления на закона за кооперативнитѣ сдружавания, окръжнитѣ сѣдилища повече не можеха да дадатъ за кооперативното движение. Обикновено въ единъ окръженъ сѣдъ нѣма специално подготвени сѣдни, които добре да сѣ запознати съ кооперативното движение. Нужно е сѣдния да познава добре развитието на кооперативното движение въ България и принципитѣ на кооперативизма, за да може, прочитайки устава на една кооперация, преглеждайки нейния балансъ, четейки протоколитѣ на годишнитѣ ѝ събрания, да схване много лесно какво нарушение на закона има и какво той, като контролна инстанция, би трѣбвало да отстранява. Заради това, г. г. народни представители, необходимо е при окръжнитѣ сѣдилища поне въ три окръжни града да се създадатъ специални кооперативни отдѣления, въ които сѣднитѣ да бѣдатъ подготвени по кооперативното движение, за да могатъ по-правилно да разрешаватъ кооперативнитѣ въпроси. При тази претрупана работа на окръжнитѣ сѣдилища сега и при невъзможността фактитѣ да бѣдатъ проучвани обстойно, много пакти явни нарушения на закона и нѣща, които трѣбва да бѣдатъ отстранени отъ кооперациитѣ, не могатъ да бѣдатъ съзрѣни, и по този начинъ много отъ дефектитѣ, които действително проявява кооперативното движение, не могатъ да бѣдатъ отстранявани навреме.

Г. г. народни представители! Наредъ съ другитѣ, които вземаха думата преди мене, искамъ да подчертая, че, измѣнявайки закона за Централната кооперативна банка, нѣкой нѣма идеята да поврѣща кредитирането на земледѣлскитѣ кооперации къмъ Кооперативната банка. Може да съществува единъ идеалъ, може да има едно пожелание, да дойде време, когато всички кооперации въ страната да получаватъ кредитъ само отъ единъ кредитенъ институтъ. Това трѣбва да бѣде кооперативниятъ идеалъ, г. Караджовъ, но въ днешния моментъ това нѣщо е невъзможно да се реализира. И заради туй, кооперациитѣ, които оставатъ при Кооперативната банка, и тѣзи, които оставатъ при Земледѣлската банка, ще получаватъ своето кредитиране така, както е било досега. Но, г. г. народни представители, за да бѣдатъ кооперациитѣ раздѣлени тѣй, както сѣ днесъ, азъ съмъ съ пълното убеждение, че пакъ една мисълъ, водена не отъ благородни пориви, бихъ казалъ, създаде такава класификация на кооперативнитѣ сдружавания въ страната, каквато никѣде нѣма. Споредъ закона за Кооперативната банка, има кооперации селски и градски. Въ чл. 6 отъ закона за Земледѣлската банка отъ 1921 г. се казва, че отъ Земледѣлската банка ще бѣдатъ кредитирани земледѣлскитѣ кооперации. Тѣй че, нашето положително законодателство възприема три категории кооперативни сдружавания: селски, градски и земледѣлски. Г. г. народни представители! Класифицирането на кооперациитѣ по този начинъ е свършено несполучливо, то се дължи изключително — азъ така съмъ убеден — на онази борба между града и селото, която бѣше раздѣляла отъ дружбашитѣ и която непремѣнно трѣбваше да намѣри своето отражение и въ кооперациитѣ. Трѣбваше непремѣнно да се създаде убеждението въ нашето село и въ нашето земледѣлско население, че дружбашкиятъ съюзъ ще поощрява само земледѣлскитѣ кооперации, а всички останали, макаръ и да бѣдатъ селски, макаръ и да бѣдатъ въ малкитѣ градове, нѣма да бѣдатъ поощрявани, и затуй се вземаха отъ Кооперативната банка земледѣлскитѣ кооперации и при нея останаха само селскитѣ и градскитѣ кооперации.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Земледѣлски кооперации има и въ градоветѣ. Значи ние не дѣлимъ селото отъ града. Напротивъ, законътъ на г. Ляпчевъ дѣли кооперациитѣ на селски и градски. Ние ги дѣлимъ по съставъ и цели.

И. Хрелопановъ (д. сг): Когато ставаше измѣняването на закона за Земледѣлската банка въ 1921 г., нѣкои кооперации, които бѣха селски, веднага станаха земледѣлски, защото въ нашитѣ села и въ повечето градове битѣтъ на населението е повече земледѣлски. Много кооперативни сдружавания, които по-рано се числѣха къмъ Кооперативната банка, бидейки съставени отъ хора, които не се занимаватъ съ земледѣлие, съставиха нови списъци за своитѣ членове и въ тѣхъ вписаха, че сѣ земледѣлци. Ако по-рано единъ кооператоръ е билъ скотовъдецъ, билъ е вписанъ като земледѣлецъ, ако е билъ лозаръ, пакъ е билъ вписанъ като земледѣлецъ и т. н. По този начинъ много кооперации преминаха къмъ Земледѣлската банка. Пожеже е много мъчно да се опредѣли кое е най-главното занятие въ едно земледѣлско стопанство, преминаванията отъ единъ поминѣкъ къмъ другъ бѣха много възможни и лесни. Тѣй че много пакостна бѣше тази класификация на кооперациитѣ, създадена отъ дружбашитѣ. Сега не е моментъ да измѣняваме тази класификация, това фактическо положение, но една бѣдаща законодателна деятелностъ непремѣнно би трѣбвало да има предъ видъ кооперациитѣ въ България да бѣдатъ класирани така, както науката и практиката въ кооперативното движение ги класира, а не по начина, по който дружбашитѣ ги класираха.

Две думи за отношенията на кооперативното движение къмъ Земледѣлската банка. Говорейки на тази тема, азъ знаа, че и тукъ ще срецна голѣмо противодействие и възражения отъ моя уважаемъ опонентъ г. Караджовъ и то не заради туй, защото азъ не съмъ съгласенъ съ него, че майка на всички кооперации е Земледѣлската банка, че когато се зараждаше кооперативното движение Земледѣлската банка действително вложи и своя мораленъ авторитетъ, вложи и своитѣ средства, за да подпомогне и развие кооперативното движение въ нашата страна, по затова, защото отъ 1921 г. когато кредитирането на земледѣлскитѣ кооперации се пое отъ Земледѣлската банка, мое разбиране бѣ, че Земледѣлската банка би могла да направи повече отъ това, което тя направи за развитието на кооперативното движение въ нашата страна. И когато азъ искамъ да застъпя това разбиране, азъ желая да го обоснова съ нѣколко факти и съображения.

Г. г. народни представители! Въ отчета на Земледѣлската банка за 1923 г. — написанъ много добре, написанъ блѣстящо — сѣ изложени всичкитѣ опѣзи принципални начала, отъ които Земледѣлската банка се е ръководила при нейната кооперативна политика. Тамъ се говори за самопомощъ, за взаимностъ, говори се противъ псевдокооперациитѣ, противъ спекулативнитѣ сдѣлки на кооперациитѣ и т. н. Този отчетъ, така съставенъ и така написанъ, действително отъ външна страна е нѣщо много приятно и много хубаво. Но когато човѣкъ се вгледа по-дълбоко въ цифритѣ, които дава този отчетъ и когато иска да види дали голѣмиятъ принципъ за самопомощта въ кооперативното движение достатъчно е билъ застъпванъ отъ ръководителитѣ на Земледѣлската банка, безспорно е, че би трѣбвало да се позамисли. Споредъ отчета на Земледѣлската банка за 1923 г., тя е кредитирала 905 спестовни сдружения типъ Райфайзенъ. Тѣзи сдружавания сѣ имали собствени капиталъ 59 милиона лева — за улеснение нѣма да цитирамъ точнитѣ цифри — а сѣ имали дългъ къмъ Земледѣлската банка 183 милиона лева. Г. г. народни представители! Азъ нѣма да се вмѣсвамъ въ голѣмия теоритиченъ споръ, дали кооперативното кредитно движение трѣбва да има свои собствени спестявания или не трѣбва да има. Азъ нѣма да разглеждамъ спора между Шульце Деличъ и Райфайзенъ. Азъ виждамъ, че самата Земледѣлска банка констатира, че по отношение спестяването на собствени спестявания отъ кооперациитѣ сѣ били направени усилия и сѣ били добити резултати, обаче тѣзи резултати сѣ били незадоволителни, защото при 60 милиона лева свой капиталъ, тѣ иматъ кредитъ отъ 180 милиона лева, т. е. тройно повече.

Г. г. народни представители! Презъ 1921 г. се забележава единъ доста чувствителенъ подемъ въ земледѣлското производство, тогава въ населението се намираха много банкноти и задачата на Земледѣлската банка бѣше: това голѣмо количество банкноти, което имаше въ населението, да може чрезъ кооперативнитѣ сдружавания да бѣде прибрано като кооперативни спестявания и да отиде за увеличение на оборотнитѣ средства и на кооперациитѣ, и на Земледѣлската банка. Може-би нѣкои ще кажатъ, че цифрата 50 милиона лева кооперативни спестявания е достатъчна. Г. г. народни представители! При едни по-

голям усилия, при една развита дейност и по-голяма пропаганда на Земледѣлската банка, азъ мисля, че може да има до 500 милиона лева кооперативни спестявания въ формата на дѣлове и влогове. И ако азъ повдигамъ този въпросъ, то е за да изтъкна, че за да се реализира голѣмиятъ принципъ на кооперативното движение — принципътъ на самопомощта — всичкитѣ фактори въ кооперациитѣ би трѣбвало да подтикватъ кооперациитѣ къмъ събирането на собствени капитали, дѣлове и влогове. Може би да ми бъде направено възражение, г. г. народни представители, че ако много капитали се събератъ въ кооперативнитѣ сдружавания, тогава тѣ ще заприличатъ на акционерни дружества. Никой не поддържа това. Кооперативнитѣ сдружавания, ако тѣ сѫ основани тѣй, както законътъ предвижда, ако се ръководятъ отъ тѣзи принципи, които сѫ вдъхновявали и сега вдъхновяватъ нашитѣ кооператори, никой нѣма да заприличатъ на акционерни сдружавания. Може да има страхъ отъ това, но само по отношение на Земледѣлската синдикална централа, защото съ своитѣ дѣлове по 1.000, 2.000, 3.000 л. на човѣкъ, разпръснати по цѣлата страна, Земледѣлската синдикална централа действително е едно акционерно дружество, а не кооперативно сдружаване.

Х. Димитровъ (з): Нѣщо повече отъ акционерно дружество.

И. Хрелопановъ (д. ег): Г. г. народни представители! Азъ искамъ да завърша своята речъ съ нѣколко заключителни думи въз основа на това, което казахъ досега предъ васъ.

Законопроектътъ за измѣнение на закона за Кооперативната банка, който ние дебатираме, предвижда между другитѣ свои постановления и създаването висшъ кооперативенъ съветъ. Азъ искамъ да се спира само на туй постановление на законопроекта — върху другитѣ постановления въ законопроекта тукъ вече твърде обширно се говори — и ако правя това, то е за туй, защото на тоя върховенъ кооперативенъ съветъ азъ възлагамъ голѣми надежди. Както се казва въ законопроекта, върховниятъ кооперативенъ съветъ ще се състои отъ членове, които участвуватъ въ него по право, и други избрани отъ общия конгресъ на кооперативнитѣ сдружения въ нашата страна. Може да се обсъди въпросътъ дали при туй фактическо състояние, при съществуването на развитиѣ съюзи и централи, е фактически възможно да имаме единъ общъ конгресъ на всички кооперативни сдружения, които тамъ да избератъ своитѣ делегати, или пъкъ дали не ще бъде по-добре конгреситъ на отдѣлнитѣ съюзи и централи да избератъ своитѣ делегати и да ги изпратятъ като таква въ върховния кооперативенъ съветъ. Въ всѣки случай, ако ние можемъ да се съгласимъ, че по-добре би било да се събератъ, при това раздѣление, което има между тѣхъ, поне еднажъ въ годината всички кооперативни сдружавания на единъ общъ конгресъ, безспорно ще се постигнатъ по-целесобразни резултати. Въ този общъ конгресъ могатъ да бъдатъ обсъдени голѣмитѣ кооперативни въпроси и върховниятъ съветъ ще изготвява решенията и директивитѣ, дадени отъ общия конгресъ. Г. г. народни представители! Голѣмитѣ актуелни въпроси, които се повдигатъ отъ нашето кооперативно движение — обединяването сега на Общия съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации съ Земледѣлската синдикална централа, обединяването преди това на Общия съюзъ съ Българското земледѣлко дружество, за да образуватъ една кооперативна уния — тѣзи голѣми въпроси, казвамъ, биха могли да намѣрятъ своето най-добро разрешение въ бъдещия конгресъ на всички земледѣлски кооперации. Тамъ би могло да се повдигнатъ и въпроситѣ за по-нататъшното кооперативно развитие, въпроси, които ежедневно кооперативната практика слага: дали образуванитѣ вече съюзи и централи би трѣбвало да взематъ въ свои ръце цѣлата стопанска дейностъ на своитѣ колективни членове или би трѣбвало да тръгнатъ по другия пътъ — да създаватъ мѣстни кооперативни съюзи, които да подематъ първоначално стопанската дейностъ въ свои ръце и после тѣзи мѣстни съюзи, обединени вече въ общи съюзи, да възложатъ по-нататъкъ стопанската дейностъ на голѣмитѣ съюзи и на голѣмитѣ централи, и дали най-сетне ще трѣбва съюзитѣ и централитѣ да възприематъ идеята да образуватъ не кооперативни сдружения, обединяващи въ себе си всички отрасли на стопанската дейностъ, а да създаватъ специални кооперации.

Г. г. народни представители! Вѣрно е, че въ последно време тенденцията на кооперативното движение у насъ е да създава тѣй нареченитѣ специални кооперативни сдружения — кооперации на тютюнопроизводители, кооперации на розопроизводители и т. и. Може би стопанскитѣ условия подтикватъ създаването на тѣзи специални кооперации, но въ сжщото време, за запазване на кооперативнитѣ принципи, налага ни се да кажемъ дали въ едно населено мѣсто би трѣбвало ние да насърчимъ създаването на нѣколко специални кооперации. Ако едно земледѣлко стопанство, което има въ себе си и произвеждане на тютюна и произвеждане на пашкули и на зърнени храни, би трѣбвало да го уплѣтимъ къмъ нѣколко специални кооперации: тютюнопроизводителна, бубарска, лозарска, тогава неговиятъ стопанитѣ би трѣбвало да бъде членъ на нѣколко специални кооперации. Той трѣбва да посещава нѣколко общи събрания и евентуално той трѣбва да бъде членъ, ако съ това го удостоятъ, на нѣколко управителни съвети на специални кооперации. Нѣма ли да бъде по-добре, ако бихме могли да съберемъ стопанската дейностъ въ едно населено мѣсто въ една кооперация, която да развие отдѣлни клонове на стопанска дейностъ? Вчера четохъ въ вестникъ „Народъ“ едно изложение за състоянието на кооперацията „Съгласие“ въ Златарица, Еленско — една кооперация, която бѣше кредитна, следъ туй потребителна съ магазини манифактуренъ и колонияленъ, сега е производителна и много добре се работи въ нея: тя е тѣй на една универсална кооперация и съ радостъ човѣкъ може да чете за нейния успѣхъ. Но за мене поне е мъчно, цитирайки тоя примѣръ и тоя успѣхъ и на други кооперации, да кажа, че нашата дейностъ трѣбва да бъде насочена къмъ създаването на такива универсални кооперации. Разбира се, г. Караджовъ, не универсални кооперации отъ вашъ типъ, но универсални кооперации, чисти отъ взаимното на която и да е партия, универсални кооперации на чисто стопанска база. Такава кооперация азъ разбирамъ, че би могла да съществува.

Тѣзи въпроси, г. г. народни представители, биха могли да намѣрятъ своето обсъждане и разрешаване въ бъдещитѣ конгреси на кооперациитѣ, на кооперативнитѣ сдружения въ нашата страна. И ако ние бихме могли да имаме убеждението у всички ни, че при тѣзи бъдещи конгреси на кооперативнитѣ сдружавания ще се отървемъ отъ всѣкакво партийно влияние, че бихме могли действително да изоставимъ тази пагубна идея, чрезъ кооперациитѣ да създаваме нашитѣ собствени партии, което пълно убеждение е, че тѣзи конгреси и върховниятъ кооперативенъ съветъ ще изиграятъ голѣма и ползотворна роль за развитието на кооперативното дѣло у насъ.

Завършвайки, азъ смѣтамъ, че Парламентитѣ бѣше досега почти обединенъ по този въпросъ. Казвамъ „почти обединенъ“ заради туй, защото и г. Караджовъ иска нѣкакъ си да се приближи къмъ нашитѣ разбирания; той се мъжи да се отърси отъ по-раншитѣ си разбирания, но не може да направи това, не е въ състояние да го направи и още не му е възможно това. Защото, когато тукъ той заема единъ позиция, въ тѣхния вестникъ и въ тѣхнитѣ събрания, заема съвършено други позиции.

Д-ръ И. Караджовъ (з): (Възражава нѣщо).

И. Хрелопановъ (д. ег): И сега г. Караджовъ не се отказва отъ идеята да бъде описанъ нѣкогашенъ голѣмъ двигателъ, лостъ на кооперативното движение, който да може да събере въ ул. „Врабча“ всички кооперации въ нашата страна. И моето убеждение, г. г. народни представители, е, че ние имаме да се боримъ съ партизанството въ нашитѣ кооперации, и ние трѣбва да се боримъ, за голѣмо съжаление, още само спрѣмо г. Караджовъ и спрѣмо тѣзи отъ ул. „Врабча“. Съ другитѣ ние можемъ да се разберемъ и се разбираме пълно.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Ами съ централа „Миръ“, съ централа „Солидарностъ“ и съ „Духовно братство“ нѣма ли да се борите?

И. Хрелопановъ (д. ег): Г. г. народни представители! Завършвайки, като смѣтамъ, както казахъ, че тѣзи дебати ще допринесатъ твърде много не само за изясняване текста на законопроекта за измѣнение закона за Централната кооперативна банка, но и за бъдещитѣ насоки на кооперативното движение, оставамъ съ убеждението, че съ при-

емацето на този законопроект и особено съ създаването на върховния кооперативен съвет и ежегодният конгрес на кооперативните сдружения в нашата страна, действително ще дадем мощен тласък на кооперативното движение у нас, което, правилно подтиквано от държавна власт, от кредитни институти и от обществени деятели, призвани да работят в него, не само ще помогне за стопанското възобновяване на страната, за моралното превъзпитаване на широките народни маси, но ще спомогне и за създаването на нови форми на предприятия в нашия стопански живот. (Ръкоплъскания от съговорителите)

Председателът: Има думата народният представител г. Георги Шивачевъ.

Г. Шивачевъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! При наличността на толкова много кооперативни деятели в страната, които в настоящия моментъ сж членове на нашия Парламентъ, на насъ, по-младитѣ, редицитѣ в кооперативното движение, действително би представлявало една голѣма смѣлость да излѣземъ предъ васъ и да говоримъ върху това голѣмо икономическо движение, което обхваща презъ последнитѣ години цѣлия свѣтъ.

Въ стопанскитѣ отношения на народитѣ съществуватъ известни борби, за да може по единъ или другъ начинъ да се постигне онова благоденствие на широкитѣ народни маси, чрезъ което ще може да се закрѣпва мирътъ в дадена страна. Исторически погледнато, тѣзи борби на различнитѣ икономически системи, на различнитѣ икономически движения сж съществували не отъ скоро време; ние бихме се изразили правилно, ако кажемъ, че тѣзи борби сж съществували още отъ „памят вѣка“. И тогазъ когата на една страна е заставало онова икономическо движение, което е провъзгласявало преди всичко онзи принципъ за борба, „че човѣкъ за човѣка е влѣкъ“, че всичката стопанска инициатива и, отъ тамъ, разпредѣленето на всички стопански блага, би трѣбвало да се представя на отдѣлната, на частната инициатива и, съгласно нейната дейностъ, да вземе и благата, които тя е сътворила сама или съ помощта на другитѣ — отъ другата страна ние виждаме, като реакция на тази система, една друга икономическа школа, която се е зараждала, която е живѣла, която и днесъ продължава да живѣе, а именно, че всички ония блага, които по единъ или другъ начинъ се произвеждатъ отъ членоветѣ на дадено общество, би трѣбвало да бждатъ обществена собственостъ и отъ обществено ползуване.

И, действително, ако проследимъ, както казахъ, въ началото, тѣзи именно борби, които сж съществували въ икономическитѣ отношения на хората, ние ще видимъ отъ една страна огромната борба, неизчерпаемата борба на два принципа, които, действително, съществуватъ като факти въ самия животъ: принципътъ за борба, безконечна борба на отдѣлната личностъ спрѣмо друга личностъ и на отдѣлното общество спрѣмо друго общество, и отъ друга страна, принципътъ да може тази борба да бжде сведена до минимумъ, за да може да се приложи началото на оня колективитетъ, който се изиска и въ стопанскитѣ форми.

Ако проследимъ, г. г. народни представители, идеята за приравняването на отдѣлнитѣ единици на човѣшкото общество въ стопанско отношение, а именно, да може да се създадатъ онѣзи колективитети, общества, въ които отдѣлната личностъ да се ползува еднакво отъ всички стопански блага, ние ще видимъ, че тая идея е съществувала още у грѣкия философъ Платонъ, въ така наречената му книга „Политиконъ“. И ако трѣгнемъ отъ тамъ и дойдемъ до днешния моментъ, ние ще проследимъ цѣла редица отъ философи, мислителци, а така също и отъ борби, които сж насаждали тази идея на колективитета, като противоположностъ, като реакция, като антитеза — обратна теза — на принципа: борба на всѣка цена на човѣкъ срещу човѣкъ, на общество срещу общество.

Следъ Платона, носителъ на идеята за колективитета въ стопанскитѣ отношения е християнството, чрезъ така нареченитѣ „вечери любви“ — вечери на любовта. Въ последствие тая идея за колективитета я намираме въ редъ други носители на обществената мисль и икономически деятели, а също така и философи, които сж я проагитирали било чрезъ своето слово, било чрезъ дѣлата си. И всѣки единъ, който е челъ — а вървамъ, че болшинството отъ членоветѣ на настоящето Народно събрание е добре запознато съ тия въпроси — знае, че име-

ната на англичанина Томасъ Моръ, на италианеца Томасъ Кампанелли, на Морели, на Йоханесъ Валентинъ стоятъ като свѣтила въ икономическата история на свѣта съ своитѣ идеи за колективитета. Тая идея я виждаме реализирана на дѣло презъ време на френската революция отъ народния трибунъ по него време Гракхъ Бабовъ. Той, подъ влияние на тая идея, на това учение на неговитѣ предшественици, презъ време на френската революция е създалъ така нареченото „общество на равнитѣ“, въ което поискалъ да приложи напълно идеята за колективитета. Туй общество пропаднало, идеята не могла да се реализира, но мисълта за нейното реализиране не умрѣла. Ние виждаме и следъ френската революция приятели на тая идея да не я напускатъ, а да продължаватъ да я издигатъ и проповѣдватъ високо въ противоположностъ на идеята, че „човѣкъ за човѣка е влѣкъ“. И действително, ние виждаме въ съчиненията на французитѣ Шарль Фурие, Етненъ Кабе, на англичанина Робертъ Оуенъ и Томасъ Смитъ да се проповѣдва тая идея. Ако се приближимъ къмъ днешното време, ако се вгледаме въ дѣлата на Ленина и въ тия на Бела Кунъ, ние ще видимъ, че действително тая идея, която е била проповѣдвана презъ време на френската революция, и се е опитало да намѣри приложение чрезъ дѣлата на трибуна Гракхъ Бабовъ, днесъ намира приложение въ дѣлата на онзи колективитетъ, който Ленинъ и неговитѣ последователи въ Русия искаха да реализиратъ.

Следователно, ние виждаме идеята за колективитета да се изнася отъ такива велики мъже на политическата и икономическа наука, които некалъ да я приложатъ и въ живота. И това е естествено. Историята обаче установява и доказва, че въ тая колосална борба винаги излизаше победителъ принципътъ на така наречената либерална школа, въ основата на която стои основаниятъ изключително на егонизма принципъ, че „човѣкъ за човѣка е влѣкъ“. Обаче прогресътъ на човѣчеството се е движилъ, се движи и ще се движи само по онази равнодействуваща, която се явява като резултатъ на дветѣ борящи се крайни сили. Икономическиятъ прогресъ, успѣхътъ на свѣта въ бѣдаше не ще бжде нито на страната на либералната школа, която проповѣдаваше борба на всѣка цена между отдѣлнитѣ хора и която проповѣдаваше принципа „laissez faire, laissez passer“, нито пъкъ на страната на онѣзи, които на всѣка цена искаха да приложатъ принципа за колективитета, като унищожатъ, като обезличатъ отдѣлната личностъ до такава степенъ, щото тя да бжде подчинена на този колективитетъ. И действително XIX вѣкъ ни донесе разрешението на онѣзи борби, които сж се водили по-рано въ икономическата областъ. Той ни донесе идеята на кооператизма, която идея почива преди всичко на принципа, който иска да съгласува двата противоположни факта въ историята на човѣческото общество: борбата за съществуване между отдѣлнитѣ индивиди и солидарността, която съществува между тия индивиди.

Вѣрно е, както каза и г. Хрелпановъ, че идеята за кооператизма се насади не отъ долу, не отъ маситѣ, не изключително отъ живота, но че тя се оформи и проагитира преди всичко отъ отдѣлнитѣ носители на човѣшката мисль, каквѣто бѣше Робертъ Оуенъ, и следъ това отъ голѣмитѣ практически деятели въ областта на кооператизма: Райфайсенъ, Шулицъ-Делничъ, Луцати и др. Това е вѣрно. Обаче тая идея, родена въ главитѣ на тия велики мислителци въ кооперативното дѣло и същевременно велики практически деятели въ тая областъ, не би намѣрила таква широко приложение и разпространение въ живота, каквото никоя идея не е намирала верѣждъ човѣчеството, ако нѣмаше обективни условия за това. Даже религиознитѣ движения — мохамеданството, християнството и будизмътъ — не сж се разпространявали така бързо и не сж обхващали тѣй силно общественитѣ слоеве, народнитѣ маси, както идеята за кооператизма, и днесъ ние виждаме, че въ единъ периодъ отъ половинна вѣкъ, въ името на идеята за кооператизма, въ цѣлия свѣтъ сж организирани повече отъ 40 милиона хора, за да създадатъ преди всичко нова политическа и икономическа система въ свѣта. Следователно, ако нѣмаше обективни условия въ живота, за да може тая идея да бжде схваната и насадена чрезъ тия велики носители, надали тя щѣше да намѣри таква широко разпространение между маситѣ.

Идеята за кооператизма има почва за съществуване между слоевете на народитѣ затова, защото единъ отъ основнитѣ закони на човѣшкото общество, това е, преди всичко, законътъ за солидарността. Следователно, коопе-

ратизмът, кооперативното дѣло, което тоже има за главна основа закона за солидарността, намира най-добра почва за съществуване въ човѣшкото обществено. Отъ друга страна, борбитѣ, които сѣ съществували и съществуватъ въ различнитѣ народи между дветѣ крайни икономически школи, либерализма и колективизма, и които борби въ края на крайщата сѣ довеждали до разрушения, но не и до нѣщо положително — историята е доказала и доказва това — показватъ само едно: че действително, идеята за кооператизма е права и рано или късно ще се насади навсѣкѣдѣ, въ цѣлния свѣтъ и единствено тя ще донесе щастие догождо, докогато то може да съществува тукъ на земята — щастие въ икономическитѣ отношения на народитѣ. И днесъ, едва ли ще се намѣри политическо течение не само въ България, но и въ другитѣ страни, което да е противъ кооператизма. Преди войнитѣ въ България и въ другитѣ страни имаше, действително, едно политическо течение, което бѣше противъ кооператизма и което казваше, че той не е нищо друго, освенъ една палеативна мѣрка, едно палеативно средство за залъгване народнитѣ маси. Така говорѣха нашитѣ тѣсни социалисти тогава, сега комунисти и тѣхнитѣ учители вънъ отъ България. Обаче днесъ, следъ войнитѣ, ние виждаме, че и тѣ, при всичката своя упоритостъ на своитѣ разбирания, които имаха и които поддържаха по отношение на кооператизма, сѣ сломени отъ живота и възприематъ идеята за кооператизма. Вѣрно е, че тѣ злоупотрѣбаватъ съ тази идея, че я използватъ за свои политически цели, но въ всѣки случай фактъ неоспоримъ е, че тѣ се отклониха отъ мисълта да третираатъ кооператизма като палеативно буржоазно средство за борба ерещу работницитѣ и възприеха идеята, че действително, чрезъ кооператизма може да се дойде до едно по-добро състояние на маситѣ въ стопанско и икономическо отношение. Има и друго едно течение въ срѣдата на капиталиститѣ, привърженицитѣ на което казватъ, че кооператизмътъ не е никаква нова икономическа система, а е само една временна мѣрка, чрезъ която ще могатъ да залъгватъ работницѣ маси въ лицето на консуматора, на длѣжника или пъкъ на производителя. Обаче общото, главното разбирање на кооператизма, което се прокарва въ широкъ мащабъ, това е разбирањето, че кооператизмътъ не представлява нищо друго, освенъ нова икономическа система, чрезъ която единствено ще могатъ да се избѣгнатъ конфликтитѣ, които съществуватъ между труда и капитала и ще могатъ най-равномѣрно, най-добре и най-справедливо, възъ основа на идеята за обществена солидарностъ и социална правда, да се разпредѣлятъ икономическитѣ блага. И азъ, макаръ и твърде младъ въ кооперативното движение, привърженикъ на тази идея, се считамъ действително щастливъ като виждамъ, че въ настоящето Народно събрание има много кооперативни дейтели, които сѣщо тѣй вѣрватъ, горещо вѣрватъ, че само чрезъ тази идея ще може да се постигне желаниятъ миръ между народитѣ и между отдѣлнитѣ части на даденъ народъ.

Въ България, г. г. народни представители, идеята за кооператизма намѣри широко приложение, широко разпространение. Условието за нейното тѣй широко проникване въ народнитѣ маси съществуваша и по-рано, съществуватъ и днесъ. Стопанската структура на нашата страна както преди освобождението, така и сега представлява най-добра и най-пригодна почва за развитието на идеята за кооператизма. Дребната земледѣлска собственост, еснафскитѣ градове, малки и голѣми, сѣ най-благоприятната, най-добрата почва за прилагането и развитието на кооператизма, като нова бѣдаща икономическа форма. Отъ друга страна въ традицитѣ, въ бита и обичаитѣ на нашия народъ, ние имаме известни условия, които способствуватъ за възприемането на тая идея. Това сѣ така нареченитѣ „зареди“ — задружната работа, която самитѣ селяни си уреждатъ помежду си. Благодарение на тѣзи именно обективни условия — отъ една страна дребната и срѣдната собственост въ нашето село и въ нашия градъ, отъ друга страна бита, традицитѣ на нашия народъ, които действително сѣ едно благодатно условие, за развитието на кооператизма въ България — рано или късно този хаосъ — както се изрази г. Дичевъ, единъ отъ нашитѣ голѣми дейтели въ кооперативното дѣло — който съществува въ България по отношение на кооперативното дѣло, ще бѣде избистренъ и кооператизмътъ въ България ще стѣпни на най-добра почва, на най-здрава основа. И по-рано, но особено следъ войнитѣ, кооперативното движение се пригърна всецѣло отъ нашата интелигенция; съ голѣмо съчувствие

отиватъ къмъ него и народнитѣ маси. Нѣщо повече: ние виждаме, че даже и преди освобождението нѣкон отъ нашитѣ първи хора сѣ говорили, че бѣдащото спасение на страната, на българското племе ще бѣде въ кооперирането му, чрезъ което то ще може да се засили икономически, а чрезъ икономическата си мощъ ще може да извоюва по-нататѣкъ своитѣ правдини. И българскиятъ Екзархъ Йосифъ, преди освобождението мирянинъ, въ едно отъ своитѣ съчинения е изказалъ мисълта, че ако българското племе, българскиятъ народъ иска занасредъ да търси въ себе си известна подкрѣпа въ борбата за извоюване на своитѣ свободи, било духовни, било политически, трѣбва преди всичко да пристѣпни къмъ кооперирането. Ние виждаме, значи, мисълта за коопериране още преди освобождението. Обаче следъ освобождението тази мисль все повече и повече се засилва, възприема се отъ интелигенцията, въ лицето на тогавашнитѣ чиновници на земледѣлскитѣ каси — по-после на Българската земледѣлска банка — и ние виждаме въ България действително все повече и повече да се насажда кооператизмътъ, да изникватъ кооперациитѣ.

Не би било излишно, не би било и голѣмо повторение, ако азъ, съ данни отъ статистиката по кооперативното дѣло въ България, дамъ една представа какъ е расло въобщо кооперативното дѣло въ България и каква е тенденцията на неговия растежъ въ бѣдаше.

Като фактъ реализиранъ въ живота, кооперативното дѣло въ България се е проявило едва въ 1897 г. въ три кооперации: две градски и една селска. До 1900 г. градскитѣ кооперации си оставатъ две, селскитѣ кооперации ставатъ деветъ. Следъ 1900 г. ние виждаме вече единъ голѣмъ подемъ и голѣмъ прогресъ на кооперативното дѣло. Въ периода отъ 1901 до 1910 г. ние виждаме две градски и 112 селски кредитни кооперации. Отъ 1910 до 1915 г. ние виждаме най-голѣмо нарастване на кооперациитѣ: кредитнитѣ кооперации следъ 1910 г. ставатъ 30 градски и 448 селски; потребителни кооперации 4 градски и 18 селски; за доставки и продажби въ сѣщия периодъ ние виждаме изникнали 4 градски и 1 селска; производителни 4 градски и 3 селски, и разни други кооперации 2 селски. Презъ периода на войнитѣ, особено презъ периода на европейската война кооперациитѣ растатъ, но не съ такъвъ голѣмъ темпъ. Обаче, следъ войнитѣ ние виждаме едно неимоверно голѣмо разрастване на кооперациитѣ въ България, което разрастване има две страни: добра и вредна страна, затова, защото всѣко едно нѣщо, което бърже и преждевременно израства, естествено е, може бързо и преждевременно и да умре. Ето защо, на това бързо нарастване истинскитѣ радетели на кооперативното дѣло не сѣ се радвали. И действително, догождо, докогато моитѣ познания и сведения се простиратъ, въ литературата, която е излѣзла следъ европейската война по този въпросъ, азъ чета, че всички радетели на кооперативното дѣло сѣ говорили съ известна осторожностъ и съ известна предпазливостъ и винаги сѣ се страхували отъ този неимоверенъ бързъ ръстъ на кооперациитѣ следъ войната. Презъ периода 1918—1922 г., както казахъ, имаме единъ голѣмъ прирѣстъ на кооперациитѣ. И до 15 октомврий 1921 г., докогато сѣ събрали и публикували статистическитѣ данни на нашата Дирекция за статистиката по отношение на кооперативното дѣло, ние виждаме, че сѣ основани и регистрирани въ България — безъ да ви отекчавамъ съ всичкитѣ отдѣлни цифри за вида имъ — 2.940 кооперации. Въ периода отъ 15 октомврий 1921 г. до края на 1923 г. сѣ регистрирани още 457 кооперации. Така че, възъ основа на тѣзи именно проучени данни на нашата Дирекция на статистиката можемъ да кажемъ, че до края на 1923 г. въ България сѣ основани и регистрирани 3397 кооперации. Обаче отъ сѣшитѣ статистически данни ние виждаме, че до края на 1921 г. кооперациитѣ, които сѣ били жизнеспособни, които сѣ живѣли животъ, сѣ само 1718, безъ тѣзи, които сѣ регистрирани презъ 1921 г., презъ 1922 и 1923 г., за които още нѣма статистически данни кои отъ тѣхъ сѣ изчезнали, кои отъ тѣхъ сѣ престанали да съществуватъ. Значи до края на 1920 г. отъ всичкитѣ основани и регистрирани кооперации, сѣ останали да съществуватъ, да вирѣятъ само 1718, т. е. близо 1000 кооперации по-малко: съ други думи отъ 1897 г. до 1920 г. 1000 кооперации сѣ ликвидирани, защото сѣ постигнали цельта, която сѣ голили при създаванетоъ си, или сѣ умрѣли поради това, че не сѣ могли да съществуватъ по-нататѣкъ поради икономически затруднения. Въ всѣки случай, числото 1000 показва, че действително една чувствителна частъ отъ основанитѣ и регистрирани кооперации въ България не

сж могат да преживяват дълъг живот. Но от останалото число кооперации, които продължават да съществуват и работят, остава да извадим едно утешително заключение, че при всички хаос в ръководството на нашето кооперативно дѣло, от една страна, и от друга страна, при партийността, която, както е намирала почва при всѣко едно добро начинание, намѣри и тукъ, и го е разрушавала, все пакъ имаме едно внушително число жизнеспособни кооперации въ настоящия моментъ. Числото на сѣщ ствующитѣ кооперации въ България показва, че страната може да дойде единъ денъ до миръ, до редъ, до спокойствие, до изравняване на конфликтитѣ между капитала и труда, отъ една страна и отъ друга страна — до правилно и стносително справедливо разпредѣление на богатата.

Не е достатъчно, г. г. народни представители, да се цитира само количеството на кооперациитѣ; не само това, но и броятъ на хората, които влизатъ въ тѣзи кооперации, трѣбва твърде много да ни радва и утешава. Отъ статистиката се вижда, че въ тѣзи именно кооперации, които сж съществували и действували като жизнеспособни до края на 1920 г. имаме организирани кръгло 400 хиляди души, които за една малка Българийка представляватъ едно твърде голѣмо число; нѣщо повече: като се вземе предъ видъ, че тѣзи 400 хиляди души сж преди всичко членове на отдѣлни самостоятелни домакинства, смѣло можемъ да кажемъ, че тѣ представляватъ 400 хиляди домакинства въ нашата страна. Моята мисълъ е, че нашитѣ кооперации, въ прѣки голѣмото число на замрелитѣ кооперации, което статистиката показва, сж здрави и жизнеспособни, а това е единъ утешителенъ фактъ при изостренитѣ въ насъ икономически борби.

Азъ считамъ за необходимо, г. г. народни представители, тѣй смѣло да дамъ известни цифри и за икономическата мощъ на самитѣ кооперации по отдѣлно. Нѣмамъ на рѣка данни за една отъ най-голѣмитѣ потребителни кооперативни центри, централата „Напредъ“, но даннитѣ, които се изнесоха отъ г. Донузовъ въ неговата речъ по законопроекта, действително потвърждаватъ голѣмата сила и мощъ на тази кооперативна централа. Азъ ще си послужа съ даннитѣ, които иматъ на рѣка за другитѣ кооперации.

Г. г. народни представители! Ако вземемъ една отъ най-старитѣ потребителни кооперации въ София, кооперацията „Братски трудъ“, и разгледаме какво представлява тя отъ себе си, ще се убедимъ, че тя действително е една мощна кооперация за задоволяване нуждитѣ на консомацията на опѣзи членове, които сж групирани въ нея. И ако въ 1903 г., когато се е основала тази кооперация, тя е броила само 215 души членове и е имала единъ капиталъ отъ 20.000 лева, днесъ, до края на месецъ ноември 1924 г. тази кооперация има 3.681 членове, т. е. 3.681 домакинства въ гр. София, съ 1.200.000 л. дѣловъ капиталъ, 300.000 лева запасенъ капиталъ и 159.000 л. различни фондове, или всичко капиталъ и фондове — което е именно стопанската мощъ, кредитоспособността на самата кооперация, довѣрието, което тя създава въ масата и предъ кредитнитѣ учреждения — надъ единъ милионъ и половина лева. Какво показва това? Това показва, че една обикновена кооперация въ продължение на единъ животъ отъ 20 години, при едно умѣло ръководство и при довѣрието на обществото къмъ нея, днесъ за днесъ, възнъ отъ капитала, който се намира въ нейното здание, възнъ отъ опѣзи приноси, които тя дава въ борбата по отношение намаление ценитѣ на предметитѣ отъ първа необходимостъ, представлява една солидна организация, която работи за подобрене положението на консоматора въ София.

Ако преминемъ къмъ най-слабитѣ кооперации въ България, макаръ и най-важитѣ — производителнитѣ кооперации — ще видимъ и въ тѣхъ сжщата тенденция на развитие — увеличаване на членоветѣ имъ, на капитала и на тѣхната кредитоспособностъ — въ резултатъ на което се явяватъ стопанскитѣ плюсове по отношение на изравняване конфликтитѣ между господаритѣ и работницитѣ, защото именно въ производителнитѣ кооперации става премахването на враждата, премахването на борбата, премахването на конфликтитѣ между капитала и труда, понеже работникътъ тамъ е сжщевременно и господарь, собственикъ на капитала. Въ тѣзи кооперации има чудна хармония между капитала и труда, която хармония кооперативизмътъ се стреми изобщо да насади въ обществото, въ народа.

Въ България най-късно изникнаха производителнитѣ кооперации. Тѣ се създадоха едва презъ 1919 г. следъ

войната. Отъ даннитѣ, които имамъ нарѣка се вижда, че презъ 1919 г. ние сме имали само 12 производителни кооперации въ страната; въ 1920 г. ставатъ 42, въ 1921 г. — 61 кооперации, въ 1922 г. — 69 кооперации, въ 1923 г. — надъ 70 кооперации, които съ малки изключения сж членове на Съюза на производителнитѣ кооперации. И този съюзъ съ своитѣ надъ 70 производителни кооперации има капиталъ надъ 17 милиона лева. Този капиталъ, вложенъ въ производителнитѣ кооперации, действително е твърде малъкъ, обаче когато говоримъ за кооперативното дѣло, ние ще трѣбва да видимъ преди всичко, каква е тенденцията въ развитието на това дѣло. Тази тенденция носи една голѣма радостъ за радетелитѣ въ кооперативното движение въ България, носи една голѣма утѣха за опѣзи, които работятъ за изравняването на конфликтитѣ между капитала и труда и които смѣтатъ, че чрезъ туй изравняване ще може да се внесе едно по-голѣмо благоденствие и спокойствие въ страната.

Ако разгледаме даннитѣ по отношение на другъ единъ съюзъ отъ кооперации, така наречения Общъ съюзъ на българскитѣ земеделски кооперации, отъ тѣхъ сжщо така ще видимъ голѣмия прогресъ на кооперативното дѣло въ страната, който прогресъ е голѣмата утѣха и радостъ за ратницитѣ въ нашето кооперативно дѣло. Общиятъ съюзъ на българскитѣ земеделски кооперации се е основалъ едва въ 1908 г. и е привлѣкалъ известно число отъ тогава съществуващитѣ кооперации, обаче по-положителни данни въ своята архива той има отъ 1910 г., когато въ своитѣ редове е ималъ организирани 210 земеделски кооперации съ 15 хиляди души членове. Числото на кооперациитѣ отъ 1910 г. на насамъ расте, и въ 1923 г. въ този съюзъ имаше 609 кооперации съ 70 хиляди души членове. И докато оборотътъ на тѣзи кооперации презъ 1908 г. е билъ само 30.000 л., презъ 1923 г. този оборотъ става 472.000.000 л. Цифритѣ, които показватъ оборота на тѣзи кооперации, организирани въ Общия съюзъ на българскитѣ земеделски кооперации, свидетелствуватъ, че съюзитѣ и числитѣтѣ се къмъ него кооперации сж вървѣли все по-крѣпко и по-усилено въ пътя на новата икономическа система — за изравняването на самитѣ кооперации въ селата отъ една страна, за разпространение на кооперативната идея между широкитѣ селски маси отъ друга страна, и отъ трета страна, за раздаването на кредитъ, чрезъ който дребитѣ селски съществування единствено могатъ да помогнатъ на себе си.

Много интересни сж даннитѣ по отношение на онзи видъ кредитни кооперации, които у насъ се наричатъ популярни банки. Ако въ Англия най-добре сж поставени потребителнитѣ кооперации, ако въ Франция се стремятъ да бъдатъ поставени най-добре производителнитѣ кооперации, ако въ Германия най-добре сж поставени кредитнитѣ кооперации, ние виждаме, че и въ България най-добре сж поставени тоже кредитнитѣ кооперации, че нашето кооперативно развитие върви по пътя, по който то върви въ Германия, т. е. най-здрави, най-мощни, най-солидни въ България сж кредитнитѣ кооперации, било отъ типа на Райфайзенъ, било отъ типа на Луцати. Тѣзи кооперации сж най-стабилни, най-кредитоспособни и най-много сж устоявали противъ икономическитѣ несгоди въ страната. Въ лицето на популярнитѣ банки ние действително имаме единъ прогресъ на кооперативното дѣло въ България, съ който прогресъ смѣло можемъ да се гордѣемъ въ свѣта. Ето защо, азъ ще цитирамъ предъ почетаемитѣ народни представители малко повече цифри и данни по отношение на популярнитѣ банки.

За пръвъ пътъ популярна банка въ България се основа въ гр. София презъ 1903 г. Въ 1906 г. се основа Кюстендилската популярна банка; въ 1908 г. се основа Сливенската популярна банка; въ 1909 г. се основаватъ изведнажъ четири популярни банки — Панагюрската, Самоковската, Берковската и Врачанската. Въ 1910 г. ние виждаме вече нови 13 популярни банки, плюсъ опѣзи, които ви споменахъ. Презъ 1911 г. — нови 11, а днесъ ние имаме повече отъ 70 популярни банки въ страната, болшинството отъ които сж членове на Съюза на популярнитѣ банки, основанъ въ 1915 г. — само едно незначително число отъ тѣхъ не сж влѣзли въ съюза. И тукъ, както при всички други видове кооперации, било потребителни или производителнитѣ, виждаме че съюзитѣ, изникватъ само тогава, когато кооперативното движение въ страната е достатъчно нараснало — понеже се чувствува нужда отъ съюзъ, понеже се чувствува нужда отъ организация помежду отдѣлнитѣ кооперации, налага се създаването на тия именно

съюзи. И въ 1914 г. ние виждаме, че се повдига вече идеята за съюзяване на популярните банки, а въ 1915 г. през май се състоя първият учредителен конгресъ на Съюза на популярните банки. През лѣтото той регистрира своя уставъ, а през есенята се обявява европейската война, която продължава до края на 1918 г. Но въпреки тия негодни условия, при които се създаде Съюзът на популярните банки, ние го виждаме днесъ достатъчно мощенъ, силенъ и кредитоспособенъ, за да може да играе ролята, която днесъ играе и която ще продължава въ бъдеще да играе по отношение на кредита въ нашите еснафски градове. Членовете на популярните банки, които сж се числили къмъ съюза — на брой 33 презъ 1918 г. — сж били 10 хиляди, а въ края на 1923 г. ние виждаме вече тѣхното число отъ 10 хиляди да става 31 хиляди — едно увеличение отъ три пѣти. Ако направимъ пѣкъ едно сравнение между основния капиталъ на сѣщитѣ банки презъ 1918 г., който е билъ тогава 5 милиона лева, и капитала на сѣщитѣ банки презъ 1923 г., който става вече 56 милиона, не видимъ, че има едно увеличение на тѣхния капиталъ близо десетъ пѣти. А резервнитѣ и другитѣ фондове, които се държатъ, съгласно уставитѣ имъ, въ тѣхнитѣ каси и които сж спомогали за кредитоспособността на отдѣлни популярни банки или на Съюза, ще видимъ, че отъ 396 хиляди презъ 1918 г. ставатъ презъ 1923 г. на 6 милиона лева.

Тия числа, г. г. народни представители, могатъ да свидетелствуватъ само едно, а именно, че популярните банки въ България стѣгнаха здраво на своитѣ пѣзе и че тѣ играха, играятъ и ще играятъ може-би една отъ най-благоприятнитѣ роли по отношение раздаването на кредити между онѣзи дребни съществуваия, наречени занаятчии и еснафи, дребнитѣ търговци и дребнитѣ земледѣлци въ нашитѣ малки или голѣми градове.

Не само цифритѣ по отношение на тѣхнитѣ капиталы свидетелствуватъ за тѣхния ръстъ, но ако погледнемъ влоговетѣ, които българскитѣ граждани внасятъ въ тия популярни банки, което пѣкъ е единъ признакъ, доколко обществото, доколко народътъ, доколко масата има довѣрие въ тия кредитни институти, ще забележимъ единъ много отраденъ и радостенъ фактъ — че действително тѣзи народни спестявания, малки и голѣми, на гражданитѣ въ България се внасятъ въ популярните банки безъ страхъ, че тѣхнитѣ влогове ще пропаднатъ. Презъ 1919 г. ние имаме въ популярните банки срочни влогове на сума 7 милиона лева, имаме безсрочни влогове и другѣ видѣ спестявания на сума 29 милиона лева, а презъ 1923 г. срочнитѣ влогове ставатъ вече 12 милиона, а безсрочнитѣ — 97 милиона или вейчко влогове, срочни и безсрочни, като сравнимъ 1919 съ 1923 г., ще видимъ, че презъ 1919 г. имаме 32 милиона лева, а презъ 1923 г. 109 милиона лева, т. е. едно увеличение на влоговетѣ въ популярните банки повече отъ три пѣти.

Интересно е друго едно явление. Когато ние четемъ сведенията, отчетитѣ на отдѣлитѣ популярни банки и особено на Съюза на популярните банки, интересно е че въ моменти на обществена и на икономическа криза въ страната, тогава когато сж раздрусани отчасти, де по-силно, де по-слабо основитѣ на обществения животъ въ страната, както бѣше презъ септемврийскитѣ събития на 1923 г., ние виждаме, че влоговетѣ, вмѣсто да се изтеглятъ отъ тия народни кредитни институти — популярните банки — и да отиватъ въ други кредитни учреждения въ страната, било държавни или частни, тѣ се увеличаватъ. Напр., когато презъ 1922 г. влоговетѣ сж били само 9 милиона лева, презъ 1923 г., смутната година въ България, особено въ края на годината, влоговетѣ сж параснали на 22 милиона лева, т. е. тѣ сж се увеличили.

Това сж цифри, г. г. народни представители, които ни позволяватъ да направимъ едно правилно заключение, а именно, че популярните банки сж добила достатъчно довѣрие на маситѣ и тия маси не се страхуватъ, че тия именно кредитни учреждения въ страната ще прарасатъ, ще пропилятъ или ще изгубятъ тѣхнитѣ спестявания, вложени въ тѣхъ.

Не малко интересно сж даннитѣ, които популярните банки, респективно Съюзътъ, ни дава за това, де сж отишли пласментитѣ, които тѣ сж направили между своитѣ членове. Това е тоже отъ голѣмо значение, за да можемъ да сѣдимъ за това, какъ въ случая кредитните кооперации въ страната, въ лицето на популярните банки, пласиратъ своитѣ средства, понеже популярните банки често пѣти, де

съ основание, де безъ основание, биватъ обвинявани, че тѣ сж каси на едритѣ търговци въ страната, а не служатъ на своето прѣко предназначение за подпомагането на занаятчинтѣ въ малкитѣ или въ голѣмитѣ градове. Вѣрно е, че процентътъ на пласментитѣ е повече между дребнитѣ търговци, отколкото между занаятчинтѣ; като направимъ обаче сравнение и между влоговетѣ, които правятъ отдѣлитѣ членове, ние ще видимъ, че и влоговетѣ на дребнитѣ търговци сж повече отъ тия на занаятчинтѣ и, следователно, има една хармония: между членоветѣ на популярните банки, които иматъ повече вноски, като основенъ капиталъ, и повече влогове въ тия кредитни учреждения.

Отъ пласирания презъ 1925 г. въ популярните банки капиталъ 166 милиона лева 89% сж послужили за оборотни средства, инвентаръ и машини. Средствата за инвентаръ и машини не служатъ нито на чиновника, който е членъ на популярната банка, нито на едриятъ търговецъ, защото тѣ не купуватъ инвентаръ и машини, а тия средства, употребени въ инвентаръ и въ машини, служатъ преди всичко на нашия еснафъ въ градоветѣ и селата. Останалиятъ малъкъ процентъ отива за други нужди. Така напр., за жилища отиватъ 4%, за домашни нужди — най-неправилното отпускане на кредитъ и най-нерационалното пласиране на раздаденитѣ кредити — отиватъ 4%, за погасяване на стари дългове отиватъ 2% и за сгради и други нужди на стопанството, които сж свързани непосредствено съ самото стопанисване, отиватъ 6%. Обаче, както казахъ, голѣмиятъ процентъ отъ пласменти презъ 1923 г. — а сѣщитѣ цифри се повтарятъ и за по-миналитѣ години — именно 89%, или кръгло можемъ да вземемъ 90%, отиватъ за подобрене икономическото състояние и положение на онѣзи дребни съществуваия въ градоветѣ, където сж основани популярни банки, а именно еснафа, дребния търговецъ и малкитѣ градски земледѣлци.

Това нѣщо може да се установи и отъ размѣра на кредититѣ, които сж раздадени, защото даннитѣ, които ни дава Съюзътъ на популярните банки, свидетелствуватъ, че кредититѣ, които сж отпускани отъ популярните банки, сж били въ по-малки количества, следователно, отивали сж въ хора съ по-дребно и срѣдно стопанско състояние. Така напримѣръ кредититѣ, раздадени отъ популярните банки въ размѣръ отъ 5 до 20 хиляди лева, представляватъ 70%, а очевидно, отъ такъвъ кредитъ въ размѣръ на 5, 10, 15, 20 хиляди лева днесъ-заднесъ въ България се нуждаятъ не голѣмитѣ търговци, които действително и днесъ продължаватъ да бждатъ на много мѣста членове на популярни банки, но се нуждаятъ онѣзи дребни еснафи, чиновници и дребни търговци, които сж членове на популярните банки. Само единъ много малъкъ процентъ отъ 6% представлява раздадениятъ кредитъ отъ популярните банки въ размѣръ до 100 хиляди лева. Тѣзи цифри тоже идватъ да ни убедятъ, че популярните банки сж на добъръ пѣкъ, догонватъ своята целъ и подпомагатъ преди всичко дребнитѣ съществуваия въ лицето на нашитѣ еснафи, дребни търговци и чиновници, каквито се намиратъ въ нашитѣ градове.

Не е безинтересно, г. г. народни представители, да видимъ какви членове влизатъ въ популярните банки, съ огледъ на тѣхното занятие. Отъ цифритѣ, които ни даватъ самитѣ популярни банки, ще видимъ, че занаятчинтѣ членове представляватъ 28% отъ общия брой на членоветѣ на популярните банки. Важното е друго — че като започнемъ отъ 1920 г. и свършимъ съ 1923 г., това число се увеличава — числото на занаятчинтѣ се увеличава въ популярните банки. Следъ занаятчинтѣ следватъ дребнитѣ търговци, които представляватъ 21% отъ общия брой на членоветѣ на популярните банки. Отъ 1920 г. насамъ се забелѣзва една тенденция на намаляване числото на търговцитѣ въ популярните банки. 12% представляватъ земледѣлцитѣ, съ тенденция отъ 1920 г. досега на увеличение числото на земледѣлцитѣ. Тия цифри сж важни, за да се констатира единъ фактъ, че членоветѣ на популярните банки по занятие не сж чисто градски, че въ тѣхъ не влиза само елементъ отъ еснафитѣ и дребнитѣ търговци и че ние не трѣбва много да ги различаваме и дѣлимъ отъ онѣзи кредитни учреждения по селата съ неограничена отговорностъ, наречени кредитни кооперации по типа на Райфайзенъ. Напротивъ, и популярните банки, и тѣзи кредитни кооперации по селата сж твърде близки помежду си не само по идеята, която догонватъ, която искатъ да реализиратъ, но и по своя съставъ. Да се твърди, че популярните

банки имат другъ социаленъ съставъ, много по-различенъ отколкото състава на земеделските кооперации по селата, типъ Райфайзенъ, е твърде пресилено и твърде смъло, защото като разгледаме къде сж основани популярни банки въ страната, какъвъ е съставътъ на тѣзи градове, въ които има популярни банки, ние ще видимъ, че тия градове много малко се различаватъ отъ самитѣ села. Отъ всичкитѣ 60 популярни банки, влизащи въ Общия съюзъ на популярнитѣ банки, едва ще можемъ изключимъ само 15, г. г. народни представители, които действително по свой съставъ далечъ се различаватъ отъ състава на селскитѣ кредитни кооперации. Тѣ сж въ голѣмитѣ градове. Обаче, като разгледаме болшинството отъ популярнитѣ банки въ оубзи малки градове и села, където има такива банки, ние ще видиме, че разликата между състава на членоветѣ въ популярнитѣ банки и въ кредитнитѣ селски кооперации е действително твърде малка. Защото гр. Айтосъ, с. Александрово, Бѣла-Слатина, с. Върбовка, гара Гълъбово, с. Горско-Сливово, Горна-Джумая, Дебелецъ, Ески-Джумая, Килифарево, Каваклий, Къзълъ-Агачъ, Ковачевци, Луковитъ, Ломъ, Лозница, Левски, Мездра, Нови-Пазаръ, Нова-Загора, Орѣхово и т. п. — да не ви ги чета всичкитѣ — абсолютно съ нишо не се различаватъ отъ с. Кнежа, с. Вѣтрень, с. Врѣница и др.; напротивъ, много отъ тѣхъ стоятъ по-ниско отъ с. Кнежа не само по своята численостъ, не само по отношение на своето население и по отношение своето благосъстояние, но и по отношение на своя икономически съставъ на хората, които населяватъ тия градове; ще видимъ, че както въ единтѣ, така и въ другитѣ, има едно глѣмо преплитане между професиитѣ, които изпълняватъ хората, на тѣзи дадени пунктове; че земеделчесто въ тия малки градове се преплита съ занаята и че занаятчиата въ даденъ градъ или село е сжже-временио и земеделецъ, защото той си има и лозе, има си и пива, има си и добитъкъ. Следователно, когато той вземе кредитъ отъ популярната банка, той употребява този кредитъ не само за занаята си, за който е взелъ този кредитъ, но и за другитѣ си нужди, макаръ че нѣмаме статистически данни, макаръ, може-би, туй да не е толкова кооперативно, въ смисълъ, че кредитътъ се употребява не за каквато нужда е взетъ споредъ сведенията на кооператора. Съ положителностъ обаче можемъ да твърдимъ, че кредитътъ, който се взема отъ еснафа въ тѣзи малки градове и села, се употребява не само за неговия непосредственъ запаятъ, напр. общарството, кондураджийството или ковачеството, но се употребява и за подобрене на другия му поминъкъ, често жпти дребенъ, а по-нѣкога и главенъ — това е неговото лозарство, неговото градинарство, неговото земеделчие, неговото скотовъдство.

Г. г. народни представители! Отъ всичкитѣ данни, които азъ можахъ да дамъ, които дадохъ и другитѣ, които говориха по-рано, свидетелствува само едно, че действително въ България кооперативното дѣло е твърде много развито, твърде много параснало и следователно то се нуждае отъ едно специално ръководство, отъ една специална организация. Не само следъ войнитѣ кооперативното дѣло въ България така силно параста, но ние виждаме и въ 1908, 1909, 1910 и 1911 г., силно да параста и расте и да иска своята организация, да иска своята подкрѣпа отъ оубзи институти, отъ оубзи фактори, които сж длъжни въ даденъ моментъ да подпомогнатъ оубзи слаби съществувания, които се организирватъ, за да се борятъ за своя поминъкъ. За това ние виждаме, че по частната инициатива на кооперативнитѣ сдружения въ София се основаватъ съюзи: Съюзъ на потребителнитѣ кооперации, Съюзъ на популярнитѣ банки, Общъ съюзъ на земеделскитѣ кооперации.

Но нуждата отъ организация се схваща още въ 1910 г. и отъ нашата законодатель. И ние виждаме, че презъ 1910 г. тогавашниятъ министъръ, а днесъ народенъ представителъ, г. Ляпчевъ, иска да реализира съществуващата вече идея, която се е носила отъ самитѣ кооператори, за създаване на единъ кредитенъ институтъ въ страната, който да има специалната задача да подпомага, да организира, да ръководи кооперативното дѣло въ страната. И въ края на 1910 г. ние виждаме вече създаденъ законътъ за Българската централна кооперативна банка, който въ своя първи членъ говори, че за „насъчане и развитие на кооперативнитѣ селски и градски сдружения, за удовлетворението на тѣхнитѣ кредитни нужди, както и за успѣшното развитие на застрахователното кооперативно дѣло, основава се обществено учреждение подъ

название Българска централна кооперативна банка“. Днесъ Парламентътъ може само да благодари на тази инициатива, вземана отъ тогавашния Парламентъ, отъ тогавашното законодателно тѣло въ лицето на тогавашния финансовъ министъръ, съ която се е отговорило на една належаща за времето си нужда, а именно създаването на единъ кредитенъ институтъ въ страната за нуждитѣ на туй мощно икономическо движение.

Вѣрно е, че сж направени малко грѣшки, които непосредствено на следующата 1912 г. сж били поправени отъ следующото законодателно тѣло, отъ следуюция министъръ на финанситѣ, покойния Теодоръ Теодоровъ. Върѣйки че той презъ 1910 г. като народенъ представителъ не се е изказалъ твърде ласкаво за създаването на Централна кооперативна банка — въ смисълъ, че тя не ще може да изиграе оная голѣма роля, която е необходима за кооперативното дѣло, и отъ друга страна, че не е необходимо създаването на единъ такъвъ кредитенъ институтъ въ България, когато имаме Земеделската банка, и следователно, новиятъ кредитенъ институтъ се явява излишенъ — ние виждаме, че, като министъръ на финанситѣ въ 1912 г., той не само подкрѣпя създадения законъ за Българската централна кооперативна банка, не само иска нейното съществуване, но, нѣщо повече — той се старае даже да подобри закона, въ смисълъ да улесни кредита на кооперативитѣ, които се кредитиратъ отъ този централенъ кооперативенъ институтъ, за която целъ внася измѣнения въ закона.

Кооперативната банка започна своя животъ. Настъпватъ войнитѣ, които внесоха известна суматоха въ всички стопански организации, въ случая и въ Централната кооперативна банка. Обаче следъ войнитѣ виждаме Централната кооперативна банка да застава смѣло и здраво на своитѣ крака. Схващайки и съзнавайки добре идеята на тогавашния законодатель, чувствувайки необходимостта, че действително подъ крилото ѝ трѣбва да се намиратъ всички сдружения, съюзени въ името на кооперативизма, Кооперативната банка започна твърде енергично да работи въ това направление: изработватъ се редъ уставни, които тя препорѣчва и иска да ги наложи на своитѣ членове; членоветѣ на Кооперативната банка започватъ да растатъ, и ние виждаме, че презъ 1919 г. къмъ нея се числятъ 794 кооперативни организации, въ 1920 г. ставатъ 997, а въ началото на 1921 г. — 1.027, за да бѣдатъ въ края на 1921 г. намалени на 174. Ето нещастното, което настъпи за Централната кооперативна банка. То се дължи — ще го заявя безъ да имамъ за целъ да партизанствувамъ — на г. г. земеделцитѣ, на представителитѣ на Българскитѣ земеделски народенъ съюзъ.

Председателъ: Г. Шивачевъ, времето Ви за говорене мина, моля, завършете.

Г. Шивачевъ (р): Свършвамъ. — Презъ 1921 г. се иска да се отпусне кредитъ отъ Централната кооперативна банка за Народния магазинъ. Централната кооперативна банка му казва: „Ние не можемъ да те кредитираме, докато не ревизираме твоитѣ смѣтки, докато не видимъ доколко твоитѣ уставъ отговаря на принципитѣ и на идеитѣ вложени въ закона за Централната кооперативна банка, докато не видимъ доколко той отговаря въобще на идеята за кооперативизъмъ и дали въ него нѣма партизански елементъ“.

Обаче господата отъ Земеделския съюзъ казватъ: „Ние имаме една ревизия, тая ревизия е направена отъ едикой-си и едикой-си, членове на постоянното присѣствие на Земеделския съюзъ, нѣкои отъ които сж министри, ние, следователно, ще трѣбва да имате вѣра въ тѣзи хора, които сж направили ревизията на Народния магазинъ, а вашата ревизия е излишна“. Управителниятъ съветъ на банката, който носи отговорностъ за своитѣ дѣла, въпреки „голѣмата“ ревизия, направена отъ членове на постоянното присѣствие на Земеделския съюзъ на тѣхната кооперация „Народенъ магазинъ“, въпреки че въ тая комисия сж влизали и хора, които сж били министри въ дадения моментъ, не се е довѣрилъ на тая ревизия и е отказалъ искания кредитъ. Ето истинскитѣ мотиви, за да се създаде впоследствие едно специално измѣнение на чл. 6 отъ закона за Българската земеделска банка, по силата на което всички селски кооперации, три четвърти отъ членоветѣ на които по професия сж земеделци, отидоха въ Земеделската банка.

Въ сжщото време, когато Кооперативната банка е отказала да даде кредитъ, Земеделската банка праща писмо

— въ отговоръ на друго писмо на Народния магазин — въ което казва: „Съжаляваме, че сега не ни е възможно да ви помогнемъ съ кредитъ, защото нѣмаме достатъчно средства, обаче, надѣваме се, че въ скоро време ще можемъ да кредитираме Народния магазинъ“. И действително, това „въ скоро време“ се сбъдва, защото виждаме, че презъ 1921 г., следъ нѣколко месеца, съ едно законодателно предложение за измѣнение чл. 6 отъ закона за Земледѣлската банка, венчки онѣзи кооперации, които сѫ били подъ покровителството на Централната кооперативна банка, нейни членове и, следователно, кредитирани отъ нея, въ течение на нѣколко месеца се прехвърлятъ въ Земледѣлската банка.

Съ това измѣнение на чл. 6 отъ закона за Земледѣлската банка настѣпва известно смущение въ Кооперативната банка заради това, защото нейнитѣ членове се намаляватъ почти на една осма, отъ една страна, а отъ друга страна се започва една борба чрезъ печатъ и чрезъ слово противъ Кооперативната банка, за да бъде унищоженъ, премахнатъ този институтъ като излишенъ. Тази борба се води, за голѣма съжаление, не само отъ привърженицитѣ презъ това време на дружбашкия съюзъ, но и отъ други хора, числящи се къмъ други съюзи — отъ хората, които сѫ около Съюза на популярнитѣ банки, Съюза на производителнитѣ кооперации и централата „Напредъ“ — за да могатъ да обърнатъ своитѣ централи въ кредитни институти. Умразата, която е съществувала въ управителнитѣ тѣла на тѣзи съюзи въ дадения моментъ спрѣмо Кооперативната банка, се е дължала само на това, че Кооперативната банка чрезъ своето управително тѣло е искала и е успѣла да застави венчкитѣ кооперации, нейни членове, да корегиратъ своитѣ устава споредъ общия типъ уставъ, препоръчанъ отъ нея.

Второ, което е най-важно и противъ което тѣ сѫ се борили най-много — въпреки че съвсемъ не е кооперативно да се боримъ противъ такъвъ единъ великъ принципъ въ кооперацията — то е, че Кооперативната банка е настоявала, щото венчки кооперации нейни членове и съюзитѣ да положатъ всички сили и жертви да увеличатъ капиталитѣ си. Защото, ако основниятъ капиталъ на една кредитна кооперация или на една потрѣбителна кооперация е нищоженъ, и ние не ги караме да увеличатъ своя капиталъ, съ това ние ги приучваме на паразитизъмъ, ние ги учимъ да гледатъ на държавата като на една каса, отъ която тѣ могатъ само да взематъ, безъ да даватъ, ние притягиваме у тѣхъ кооперативното съзнание за самопомощь, самопомощта за тѣхъ вече не може да се постигне по другъ начинъ, освенъ чрезъ увеличение кредита на кооперациитѣ отъ държавата. Щомъ като една кооперация не е увеличила своя основенъ капиталъ, следователно, и своята кредитоспособность, а получава кредитъ изключително отъ държавнитѣ кредитни учреждения, съ това тя излага на рискъ не само своето съществуване, но и държавнитѣ кредитни учреждения.

Хората отъ управителния съветъ на Централната кооперативна банка, колкото и да сѫ правили грѣшки, доколкото азъ съмъ следилъ борбата и живота на популярнитѣ банки и кооперациитѣ, устояха въ една борба, за която действително заслужаватъ похвала. Не познавамъ нито едно отъ тѣхъ, за да бъда обвиненъ въ пристрастие. Презъ 1922 г. Банката, чийто управителенъ съветъ е билъ въ рѣцетѣ на тия хора, е показала една голѣма икономическа мощъ и сила, изразени въ нейния основенъ капиталъ, въ нейнитѣ фондове и резерви.

Презъ 1923 г. кредитнитѣ кооперации, на брой 244, числящи се къмъ Централната кооперативна банка, иматъ вече собственъ капиталъ надъ 11 милиона лева; разни влогове, срочни и безсрочни — надъ 107 милиона лева; кредитъ за раздаване на кооперациитѣ — 175 милиона лева, отъ които сѫ пласирани 136 милиона лева, и иматъ единъ общъ оборотъ надъ 1 милиардъ и 780 милиона лева. Какво показва туй? Туй показва само едно — че благодарение на тая политика на управителния съветъ на Банката презъ това време и увеличението капитала на Банката, последната е спечелила довѣрието на обществото, за да може то да вложи своитѣ спестявания въ Банката, безъ да рискува, че тѣ ще бъдатъ пропиляни и загубени.

Какво представляватъ тѣзи кооперации, които напуснаха своя естественъ покровъ? — Централната кооперативна банка — и отидоха въ Земледѣлската банка? Въпреки хубавиятъ отчетъ, който ни е раздаденъ отдавна отъ страна на Земледѣлската банка, въпреки хубавитѣ цифри, които виждаме въ него, като проникнемъ по-дълбоко въ тия цифри, ще видимъ, че Земледѣлската банка велед-

ствие огромната работа, която и се създаде следъ войнитѣ, вследствие на това, че нейното внимание се насочи изключително въ създаването на специални производителни кооперации или кооперации за преработване, каквито сѫ тютюневитѣ, винарскитѣ, бубарскитѣ, понеже тя полагаше повече грижи за тѣхъ, не отдаде голѣмо внимание на селскитѣ кредитни кооперации, макаръ и малки, но необходими за селото. Тѣзи селски кредитни кооперации, на брой 904, сѫ получили, г. г. народни представители, единъ кредитъ само отъ 183 милиона лева, който, ако го раздѣлимъ между членоветѣ на тия кооперации, на брой около 95 хиляди души, ще се паднатъ на човѣкъ по около 2 хиляди лева тогавъ, когато на тютюневитѣ кооперации и дружбашкитѣ районни синдикати съ около 20 хиляди члена е раздаденъ кредитъ на сума надъ 210 милиона лева, т. е. по 10 хиляди лева на членъ. Да дадеши, следъ войната, на селянина кредитъ 2 хиляди лева, съ който той не може да си купи единъ обикновенъ плугъ, да искаши съ този кредитъ да му помогнешъ и да го направши способенъ да се бори срещу алчността на селския лихваръ, на селския кръчмаръ — това е най-малко една народна кооперативна помощъ.

Отъ друга страна, управлението на Земледѣлската банка съвършено не обръща внимание на единъ другъ кооперативенъ принципъ, на който Кооперативната банка обръща най-много внимание. Въ периода следъ войната, когато трѣбваше да се засили помощта на тѣзи селски кооперации, Земледѣлската банка имъ каза: „Елате при мене, азъ не искамъ отъ васъ да внесете много дѣлове, даже ще ви приема и безъ дѣлове; мене ми трѣбва вашата неограничена отговорность; за мене ти е достатъчна, за да можете вие да си създадете предъ мене кредитъ“. Добре, но това е една налестивна мѣрка, която не постига никакви резултати. Целта на Земледѣлската банка не е само да раздава кредитъ за временни нужди, но да създаде отъ тѣзи 904 селски кредитни кооперации единъ мощенъ лостъ на кредита, да станатъ тѣ независими отъ венчки попълзновения, които се намиратъ въ селото, отъ оная безбожна лихва, която следъ войната, особено попоследъкъ, започна да се практикува.

Председателъ : Говорите половнитъ часть повече, г. Шивачевъ!

Г. Шивачевъ (р): Завършвамъ, г. председателю.

Нека кажа две думи и за партизанството въ нашитѣ кооперации. Неоспоримъ фактъ е, че действително нѣколко партии въ България се мѣсятъ доста много въ кооперациитѣ и искатъ да внесатъ въ тѣхъ партийнитѣ страсти, партийнитѣ ежки. За мене не е скрито — и азъ мога смѣло да го заявя — че не само г. г. дружбашкитѣ партизанствуваха и партизанствуватъ вулгарно съ кооперативното дѣло; партизанствували сѫ и партизанствуватъ доста много и широкитѣ социалисти, . . .

П. Алековъ (с. д): Кога, къде?

Г. Шивачевъ (р): . . . само че разликата, г. г. народни представители, между партизанството на широкитѣ социалисти и това на дружбашкитѣ е голѣма; широкитѣ социалисти партизанствуватъ благородно, а дружбашкитѣ партизанствуватъ вулгарно, и особено когато сѫ на властъ.

П. Алековъ (с. д): Въ Общия съюзъ какъ партизанствувате? Една свѣсна кооперация нѣмате и вие говорите за кооперативно движение!

Г. Шивачевъ (р): Г. г. народни представители! Повечето отъ васъ сѫ хора отъ провинцията, проучвали сте живота на кооперациитѣ и знаете, че въ кооперативната централа „Напредъ“ и нейнитѣ клонове има спомогателни и действителни членове. Да бъдете действителенъ членъ — то ще каже да бъдете непремѣнно членъ на Широкосоциалистическата партия. Ако принадлежите къмъ която и да е друга партия, вие можете да бъдете само спомогателенъ членъ и, когато дойде време за общо годишно събрание, като спомогателенъ членъ, вие нѣма да получите покана за събранието, нито смѣте да отидете тамъ; ще отидатъ само действителнитѣ членове. Затова и управлението на кооперативната централа „Напредъ“ и нейнитѣ клонове е винаги въ рѣцетѣ на партийни хора и затова въ устава вие ще намѣрите постановления, че се раздаватъ проценти за партийни работи, макаръ и въ при-

крита форма. Тъхните агитатори, напр., от там се храният. (Възражения от социалдемократите)

П. Аленов (с. д): Това не е вѣрно!

Ц. Братанов (с. д): Срамота е да говорите това!

Д. Нейков (с. д): Шомъ не посочвате примѣръ, това е клевета.

Г. Пенчев (с. д): Така не се приказва.

Г. Шивачев (р): Дружбалитѣ партизанистаха малко по-вulgарно, когато бѣха на власт. Ще ви кажа единъ примѣръ за партизанистването на г. Караджовъ — не зная дали е тукъ.

Презъ 1923 г. стана конгресътъ на Общия съюзъ на земеделѣските кооперации, който заседаваше въ Дюлгерското здание. Предстоеше да се реши въпросътъ за обединението на Общия съюзъ на земеделѣските кооперации съ Синдикалната централа на земеделѣшитѣ. По принципъ Общиятъ съюзъ на земеделѣските кооперации бѣше възприелъ идеята за обединението. Обаче г. Караджовъ — съжалявамъ, че не е тукъ да ме чуе — който се яви на събраниято съ запасния полковникъ Златаревъ — като разбра отъ думитѣ на всички делегати какво е настроението, първиранъ, заяви: „Ние не искаме обединение, ние искаме сливането на вѣща цена подъ нашето знаме. Ако вие не възприемате туй въ конгреса, ние ще ви го наложимъ съ законъ“. Това го заяви той публично, повтарямъ, на конгреса на Общия съюзъ на земеделѣските кооперации презъ 1923 г. И следъ това ние видѣхме, че думитѣ и дѣлата на г. Караджовъ сѣ един и сѣщи, не се различаватъ: той бѣше инициаторътъ, кооперациитѣ да отидатъ къмъ Земеделѣската банка: той бѣше инициаторътъ, когато бѣше управителъ на Народната банка, да се открие кооперативенъ отдѣлъ при нея, за да се закрие Централната кооперативна банка. Всичко това се вършеше съ единствената целъ да се насажда все повече и повече партизанство въ кооперациитѣ.

Минавамъ конкертно къмъ законопроекта и свършвамъ, г. председателю.

Нашата група, естествено, не може да се противопостави на единъ такъвъ законопроектъ и ще гласуваме за него. Ние сме дължници, обаче, да изтъкнемъ нѣкои нѣща, които, ако биха се поправили, биха допринесли нѣщо въ полза на кооперативното дѣло въ страната.

Г. г. народни представители! Ние намираме, че капиталътъ, който се дава на Централната кооперативна банка е съвършено малъкъ, да не кажа нищоженъ. Защо? Основателенъ членъ остава Българската народна банка съ 15 милиона лева. Отпускатъ се безвъзмездно 100 милиона лева отъ държавата. Но отъ тази сума — 100 милиона лева, 70 милиона лева, ако не се лъжа, сѣ вече окончателно пласирани. Тѣзи 70 милиона лева не сѣ нищо друго освенъ занаятчийскиятъ кредитъ — 20 милиона, отпуснати презъ 1919 г., и 50 милиона, отпуснати отъ правителството следъ 9 юний. Така че 70 милиона лева отъ тѣзи безвъзмездно отпуснати отъ държавата 100 милиона лева сѣ пласирани между занаятчиитѣ, за които не знаемъ дали и половината отъ тѣхъ сѣ членове, да кажемъ, на нѣкои популярни банки, или пъкъ кредитни кооперативни сдружения, членове на Кооперативната банка. Значи фактически държавата отпуска безвъзмездно на Кооперативната банка само 30 милиона лева.

Г. Семерджиев (д. ст): Това е единъ заемъ, който трѣбва да се върне. Това не е подаръкъ, това е капиталъ.

Г. Шивачев (р): Зная, но той е вече пласиранъ и, следователно, Кооперативната банка не може да оперира съ него за дълго време. Следователно за нѣкакви добри резултати отъ нея отпуснатъ отъ държавата капиталъ отъ 100 милиона лева, може да се говори не сега, а следъ една-две години, по-късно, когато капиталътъ, раздаденъ на занаятчиитѣ, членове на популярнитѣ банки и нечленове, се възвърне обратно въ Кооперативната банка, за да бѣде раздаденъ преди всичко на членоветѣ на тая банка — на кооперациитѣ. Централната кооперативна банка има за целъ да подпомага не отдѣлнитѣ занаятчии, които не влизатъ въ никое кредитно кооперативно сдружение; нейната целъ, съгласно чл. 1 отъ закона за Кооперативната банка — който членъ си остава неизмѣненъ — е да подкрѣпи кооперативното движение въ страната. Следователно, тѣзи

30 милиона лева, съ които Централната кооперативна банка ще почне да оперира, сѣ една такава малка сума, която, мисля, нѣма да донесе никакви особени благодатни резултати за членоветѣ на банката.

Друго измѣнение по настоящия законопроектъ — което би трѣбвало да се поправи, когато законопроектътъ отиде въ комисията — това е измѣнението, което се предлага въ § 14: (Чете) „Урежда или съдействува да се уреждатъ общи продажби и покупки за своитѣ редовни членове за тѣхна смѣтка“.

Г. г. народни представители! Идеята сама по себе си е много хубава. Обаче отъ отчетитѣ на Кооперативната банка за 1922/1923 г. виждаме, че тя сама спира да се занимава съ тая своя дейностъ и казва: понеже съ доставки и продажби започнаха да се занимаватъ Съюзътъ на популярнитѣ банки, Общиятъ съюзъ на земеделѣските кооперации, Съюзътъ на потребителнитѣ кооперации и той на производителнитѣ кооперации, и то въ нѣкои отношения много по-сполучливо отъ насъ, Централната кооперативна банка намира за нужно да спре за известно време тая своя дейностъ и се задоволява само да съдействува въ това направление. И азъ мисля, че не би било излишно, ако думата „урежда“, която съдържа въ себе си нѣщо повече, отколкото думата „съдействува“, се премахне и остане за въ бъдеще Кооперативната банка само да съдействува за уреждането на тия доставки и продажби, а дейността по тия слѣлки да бѣде прехвърлена изключително върху съюзитѣ на кооперациитѣ или районнитѣ имъ банки. Ние имаме доста съюзи, които сѣ много силни, много мощни, за да могатъ да извършатъ такава една дейностъ, каквато действително нѣкои отъ тѣхъ сѣ показали, че сѣ способни да извършватъ.

Въ настоящия законопроектъ е прокарана и една много хубава идея — идеята за върховния кооперативенъ съветъ. Обаче, не считаме, че ако тя се реализира, тѣй, както е прокарана въ законопроекта, нѣма да допринесе твърде много за кооперативното движение въ страната. Защо? Затова, защото съставътъ на тая Върховенъ кооперативенъ съветъ се състои отъ лица, повечето отъ които сѣ чиновници, заети съ своитѣ специални служби, па които, и времето не ще позволи да се отдадатъ тѣй прилежно и тѣй много на идеята, която се догонва чрезъ този кооперативенъ съветъ, а отъ друга страна пъкъ не е кооперативно и демократично тая съветъ да има такъвъ единъ бюрократиченъ съставъ.

Другъ е въпросътъ съ върховния съветъ на Кооперативната банка. Той е добре подбранъ: и въ него влизатъ чиновници, но същевременно е застъпенъ и изборниятъ елементъ, макаръ и по-малоброенъ отъ ония, които сѣ назначени или влизатъ по право тамъ. Обаче въ единъ върховенъ кооперативенъ съветъ да наддѣлватъ членоветѣ, които влизатъ по право отъ туй или оной министерство, а изборниятъ елементъ да бѣде малоброенъ — азъ мисля, че ще бѣде една голѣма грѣшка. Преди всичко кооперативното движение е едно движение на свободата — свободно и непринудено организиране. То не трѣбва да се намира подъ тормоза на известни хора, които сѣ свързани съ дадена властъ въ даденъ моментъ, защото тѣ сѣ мѣнятъ, следователно, и принципитѣ и идеитѣ ще бѣдатъ промѣнявани. Тѣзи хора, които по право сѣ въ върховния кооперативенъ съветъ, ще бѣдатъ носители на държавнически идеи и често пъти тѣ могатъ, както напр. г. Караджовъ или нѣкой другъ, да измѣнятъ на онова разбиране на кооператизма, каквото действително науката установява. И азъ мисля, че би било по-разумно ако върховниятъ съветъ на Централната кооперативна банка запази състава предвиденъ въ законопроекта, а въ състава на върховния кооперативенъ съветъ, който ще обединява кооперативното движение въ България, да наддѣлва изборниятъ елементъ, представителитѣ на кооперациитѣ, които сѣ членове на различнитѣ съюзи.

Завършвамъ, г. г. народни представители, съ следнитѣ мисли. По моето разбиране, съ чл. чл. 1, 42, 43 и 61 на законопроекта се иска да се възвърнемъ пакъ къмъ старото положение на закона за Кооперативната банка. Азъ мисля, че и г. Лячевъ, министъръ на финанситѣ по онова време, когато е създаденъ закона, и който много добре е схваналъ, че кооперативното дѣло трѣбва да се обедини подъ единъ покривъ, за да може да се ръководи еднакво и да не изпада въ тази или онази грѣшка, ако иска да бѣде последователенъ на своитѣ тогавашни разбираня — а той не може да не бѣде последователенъ на тѣхъ, защото ги подкрѣпи напоследъкъ въ своя рефератъ на конгреса на Кооперативната банка — ще поддържа, че действително

съ настоящия законопроект тръбва венчките ония селски кредитни кооперации, които бѣха прехвърлени през време на дружбата въ Земледѣлската банка, да се възврътнат, ако не изведнажъ — може това да е технически невъзможно — то постепенно, къмъ своя единственъ смисленъ покровителъ — Централната кооперативна банка. Защото, ако това не се направи, тогава ще имаме раздвояване на кооперативното дѣло въ България, отъ еднѣ страна, а отъ друга страна — деморализация въ селските кредитни институти.

Кооперативната банка изисква много по-строга уставитѣ на кооперациитѣ да бѣдатъ приблизително еднакви, а най-главното, да се увеличи собствениятъ капиталъ на кооперативитѣ сдружавания било въ селата или въ градоветѣ, когато туй нѣщо Земледѣлската банка не е искала, не иска и пѣма да го иска, по известни свои съображения.

И действително, г. г. народни представители, за да можемъ да догонимъ оная обща идея, която се е преследвала отъ законодателя въ 1910 г. — която е идея на истинското кооперативно движение, което гледа на кооперацията, преди всичко, като на една бъдеща икономическа, стопанска система, чрезъ която ще може да се изравни донѣкъде конфликтътъ между труда и капитала — а отъ друга страна, за да се постигне едно по-правилно разпределение на общественитѣ и стопанскитѣ блага, неминуемо би трѣбвало да се възприеме разбирането, което проличава въ законопроекта и въ неговитѣ мотиви, а именно: възвръщането на венчки кооперации отъ Земледѣлската банка къмъ Централната кооперативна банка, като за тая целъ се предвиди изриченъ членъ въ настоящия законопроектъ, или се измѣни въ най-скоро време чл. 6 отъ закона за Земледѣлската банка. Иначе ние ще имаме разраснало кооперативно движение въ страната, обаче, ще останатъ и голѣмитѣ грѣшки, които се направиха презъ 1921 г. съ онова голѣмо деморализиране на кооперациитѣ

въ селата, чрезъ прехвърлянето имъ отъ Кооперативната банка въ Българската земледѣлска банка.

Съ тѣзи думи, г. г. народни представители, азъ завършвамъ. Нашата група ще гласува по принципъ за законопроекта. (Ръкоплѣскания отъ радикалитѣ)

Председателъ: Г. г. народни представители! Часттъ е 20 безъ 10 минути, а има записани да говорятъ по този законопроектъ още двама оратори. Предлагамъ да вдигнемъ заседанието за утре следъ обѣдъ съ следующия дневенъ редъ:

1. Първо четене законопроекта за разрешение на Шинченската селска община и Дойренската селска община да сключатъ заеми;

2. Първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за Българската централна кооперативна банка — продължение разискванията;

3. Първо четене законопроекта за сливане на службитѣ по прѣкнитѣ данѣци, държавнитѣ привилегии и акцизитѣ и общинскитѣ налози въ Дирекция на данѣцитѣ;

4. Второ четене законопроекта за държавнитѣ каменоваглени мини въ Владайско-Мощинско-Пернишката котловина, и

После следватъ останалитѣ точки, както сѣ въ дневния дневенъ редъ.

Ония отъ васъ, които приематъ тоя дневенъ редъ, моля да вдигнатъ ръка. Болшинство. Събранieto приема.

Г. г. народни представители! Имамъ да ви съобщя, че е постъпило законодателно предложение отъ народния представителъ г. Стойчо Момановъ, поднесано отъ пуканото число народни представители, за измѣнение и допълнение на законитѣ за окръжнитѣ съвети и за градскитѣ и селскитѣ общини.

Вдигамъ заседанието за утре следъ обѣдъ.

(Вдигнато въ 19 ч. 50 м.)

Председателъ: **Д-ръ Т. КУЛЕВЪ**

Секретаръ: **Д-ръ Н. ЧИРПАНЛИЕВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С ъ д ъ р ж а н и е

	Стр.	Стр.
Отпуски , разрешени на народнитѣ представители: Койчо Петровъ, Никола Алексиевъ, Ангелъ Вълчевъ, Бончо Тотковъ, Петъръ Миновъ, Йосифъ Робевъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ, Стефанъ Бояджиевъ, д-ръ Кънчо Милановъ, Иванъ Горбановъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, Христо Господиновъ II, Никола Балтовъ, Прокопи Йоловъ и Костадинъ Пждаревъ	667	д-ръ Оббовъ, за престѣпление по чл. 431 отъ наказателния законъ (Съобщение) 667
Искане отъ прокурора при Софийския окръженъ съдъ за разрешаване даванетоъ подъ съдъ на бившитѣ министри Марко Турлаковъ и Александъръ Оббовъ, за престѣпление по чл. 431 отъ наказателния законъ (Съобщение)	667	667
		Законопроекти:
		1. за измѣнение и допълнение на закона за Българската централна кооперативна банка (Първо четене — продължение разискванията) . . . . .
		2. за измѣнение и допълнение на законитѣ за окръжнитѣ съвети, за градскитѣ и селскитѣ общини (Предложение на народния представителъ С. Момановъ) (Съобщение) . . . . .
		Дневенъ редъ за следующото заседание . . . . .
		681
		681